

paylaşım

Kartonsan
2016/3



M. Ayraçık

Ret kit, sigara yasağından sonra ağızda kürdan desen değil, çubuk desen değil, tuhaf bir nesne ile atı Düldül'ün üzerinde, tıngır mıngır kendisini bekleyen macera için ufka doğru yol alır. Vahşi Batı'da gün akşam olmuş, gölgesinden hızlı silah çeken kovboyumuz, bir dost bulamamıştır. İşte biz bu ulvi manzaraya dalmışken, Orta Amerika'nın alamenti farikası bir kaktüs dikkatimizi çeker; koskocaman, ağaç gibi bir şey mübarek... Bu kaktüslerin türevleri var, dünyanın benzer iklimlerinde yetişiyor. Sukulent adı altında toplanan bu bitkilere Avrupalılar agave diyorlar, sanatçılar resimlerini yapıyorlar. Biz ise kaynana dili diyerek işin içinden çıkmışız, iyi yapmışız, adı çok iyi oturmuş. Şule Gönülsüz'ün kaleminden sukulentler.

Sürekli bir yerden bir yere yetişme durumunda yaşasak da, aslında sakin, acelesi olmayan, tütün içerken bile elimizi ikide bir ağızımıza götürüp yorulmayalım diye upuzun tütün çubukları icat etmiş ataların torunlarıyız. - Ben Osmanlı tablolarında gördüm - İşte böyle telaşa mahal yok dönemlerinde, İstanbul'un her tarafı çeşmelerle donatılmış. Bunlardan kala kala birkaç önemli çeşme kalabilmiş günümüze. Zarif, alçakgönüllü bu Osmanlı yapılarını, hikâyeleriyle Ayşe Yetmen yazdı.

Sana para vereceğiz, bütün kredi borçlarını kapatırsın, bir kez daha Poe oku deseler; Asla! 25-30 yıl önce okumuştum, başkalarını bilmem ama beni fazlasıyla ürkütmüş, ötesi deprese etmişti. Sevda Kaynar'ı cesaretinden ötürü kutlarım. Edgar Allan Poe üzerine çalışırken, yazdığı fantastik-gerilim öyküsüyle bir de ödül kazandı, bunun için de ayrıca kutlarım. Edgar Allan Poe'nun sayfalarını hazırlarken gerildim biraz.

Ayşe Kilimci, bu kadar gerilim yeter haydi biraz eğlenip coşalım diyerek bizleri eski düğün salonlarına götürmez mi? Orkestra Kervan! Bir İzmirli arkadaşına "sizin oralar da ünlü bir orkestra varmış Kervan adlı" dedim, "biliyor musun?" "A bilmez miyim çocukluk yıllarımızda, herkesin

düğününe onlar giderdi, zaten başka yoktu ki... " dedi. Gelin telleri ve konfetiler arasında çocukların pistte koştuğu, garsonların limonata tepsisini havada taşıdığı, en sonunda davetlilerin kasap havası eşliğinde uzun bir halay oluşturup, çifti tebrik ederek salon kapısından geceye karışıp gittiği düğünlerin orkestrası... Karşınızda Orkestra Kervan!

Sanatçı Nadir Baylan da müzisyenlere meraklı, özellikle sokak sanatçılarına. Onları tuvallerine taşıyor, onlarla birlikte sokakları. Sokağın tuvaldeki hikâyelerinde kayboldum. Özellikle "Tavşan Hırsızı" sergisi resimleriyle davet edildiğim düşlere uçarak daldım. Zeynep Yıldırım, Nadir Baylan'la atölyesinde konuştu yazdı.

Edgar Allan Poe'nun zıpır tarafı var mıydı? Bilmiyorum. Onun kadar olmasa da sıkıntılı bir yaşam süren Peyami Safa'nın vardı. Sadık Yemni Peyami Safa'nın bu yönü üzerinde duruyor, yazarın Server Bedi müstear adıyla yazdığı Cingöz Recaileri kaleme alıyor. Serinin kitap kapakları pek naiv, tıpkı eski düğünlerimiz gibi.

Onlar da, Maltalılar da bizim gibi merhaba diyorlar, bir farkla, "a" harfi eksik; merhba olarak. Ferhan Arpacık bunun nedenini araştırdı. Ada halkı, Araplardan Avrupalılara pek çok kültürü harmanlayıp dillerine de yansıtmışlar.

Ve Reyhan Yıldırım bizi kahve içmeye Mor Salkımlı Han'a davet ediyor. Yeşillikler içinde, tarihi dokusu korunmuş, atalarımızın sakin yaşamına özlem duyanlar, yorulanlar, kafa dinlemek ve güzellik duygusunu yaşamak isteyenler buyursunlar.

Elvan Arpacık

Sukulentler

2

Kırk Çeşmeden 1000 Çeşmeye İstanbul'un Çeşmeleri

8

Acıların, Felaketlerin Sığmadığı, Ama Binlerce Öykünün Ve Şiirin Sığıdığı Bir Yaşam...

Edgar Allan Poe Ve Gizemlerdeki Anlam

14

Nadir Baylan: Sokağın Tuvaldeki Hikâyesi

20

Orkestra Kervan

26

Değerli Yazar Peyami Safa'nın Zıppır Tarafı

32

Merhba Malta

38

Mor Salkımlı Han: Çanakkale Yalı Hanı

44



Dergi Adı: Paylaşım Kartonsan A.Ş. Yaşam Kültürü Dergisi

İmtiyaz Sahibi: Kartonsan Karton Sanayi ve Ticaret A.Ş. Adına: Haluk İber

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü & Yayın Yönetmeni: Atiye Tuğtekin

Yönetim Yeri ve Adresi: Kartonsan Karton Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Prof. Bülent Tarcan Cd. Engin Pak İş Merkezi No:5 K:3 Gayrettepe-İstanbul Tel: (0212) 273 20 00 Faks: (0212) 273 21 70 www.kartonsan.com.tr

Gezegen Basım: 100. Yıl Mah. Matbaacılar Sit. 2. Cad. No: 202/A Bağcılar-İstanbul Tlf: 0212 325 71 25

Yayın Türü: Yaygın Süreli

Paylaşım Dergisi Karton Sanayi ve Ticaret A.Ş. tarafından ücretsiz yayınlanır. Yazı, resim, illüstrasyon ve konuların her hakkı saklıdır. İzinsiz kullanılamaz.
Baskı Tarihi: Kasım 2016

Kapak Fotoğrafı: Mehmet Arpacık yağlıboya tuval: Bir İstanbul Kışı.

Sukulentler

Yazı ve Fotoğraf: Şule Gönülsüz

Son yıllarda ilk kez tanıştığım pek çok kişiden “ben çiçek bile yetiştiremiyorum” lafını çok duydum. Özellikle büyük kentlerde insanların yaşam karmaşasında bırakın sebze-meyve yetiştirmeleri (ki bunun da çareleri çok) herhangi bir bitki büyütmeleri ve hobi edinmelerinin zor olduğunu biliyorum. Ama her şeyin bir kısa yolu ve arandı mı kolay yöntemleri var. Çiçek bile yetiştiremiyorsanız sukulent yetiştirin.

Çiçek ve meyve veren bitkilerin bakımı herkes için kolay olmayabilir. Toprak seçimi, çapası, gübresi, ekimi, sulaması, budaması, hasatı vs. zaman alan ve zamanla öğrenilen, araştırma, bilgi ve deneyim gerektiren şeylerdir. Bununla birlikte sukulent gibi kolay yetişen ve çok özel bakım istemeyen bitkiler de var. Tüm kaktüsler sukulenttir ama tüm sukulentler kaktüs değildir. Sukulentçiler arasında

pek bilinen bu sözle, işin ustaları sukulent sayılmayan kaktüsler de olduğunun altını çizer ama sonuçta kaktüslerin neredeyse hepsi sukulenttir ve kaktüsler dışında çok sayıda sukulent çeşidi bulunmaktadır. Kimileri sukulentlere dikensiz kaktüs de der.

Aslında etrafımızda pek çok sukulent var ama meraklıları dışında ismini çoğu kişi bilmez. Örneğin Kasım-Ocak arasında pembe ve kırmızı tonlarında çiçekler açan yılbaşı çiçeği, yapraklarındaki sıvının yararları anlatıla anlatıla bitirilemeyen, kozmetikte de kullanılan aleo vera (sarı sabır), paşa kılıcı (peygamber kılıcı), kaktüslerin çoğu ve hatta bazı orkideler sukulenttir.

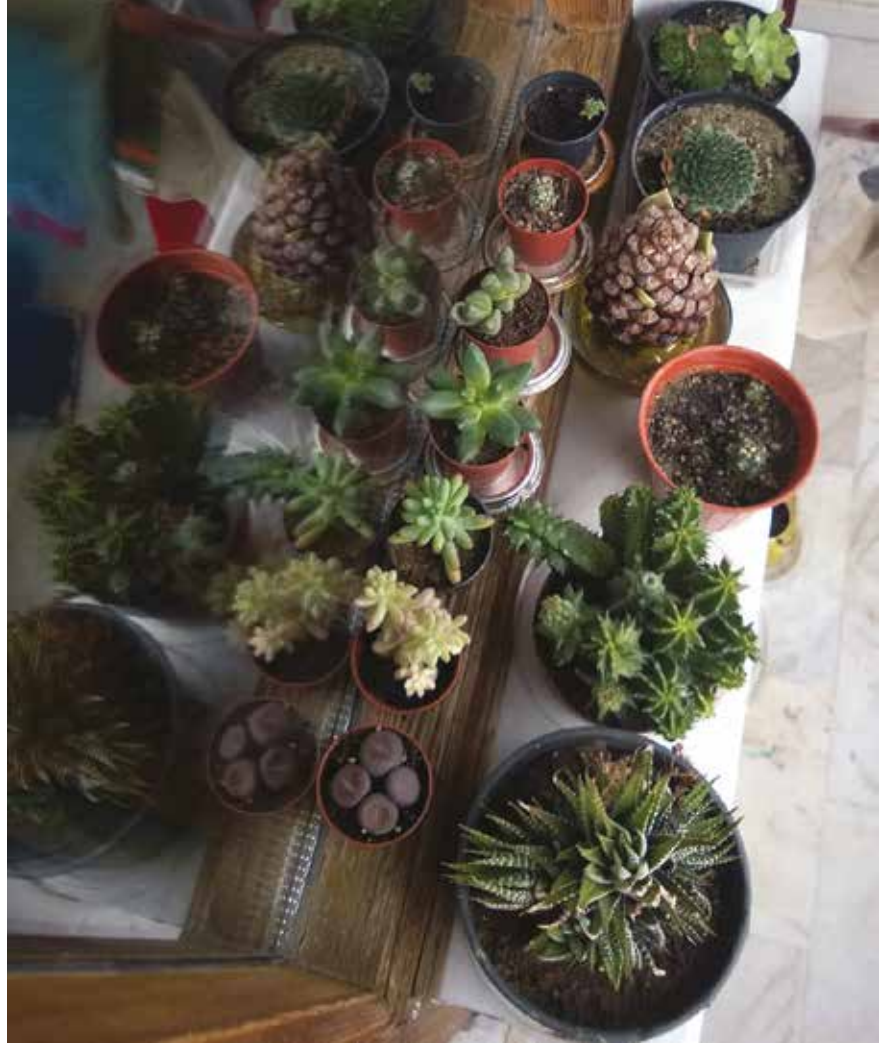
İngilizcesi “succulent” olan “sulu, su tutan” anlamına gelen bu bitki türünün kökeni çöl gibi kurak yerlerdir. Çoğunun ana vatanı Orta ve Güney Amerika ile Afrika’dır. Hem dışarıda hem de ev bitkisi olarak saksıda yetiştirilebilen sukulentlerin binlerce çeşidi vardır. Yaprakları, yaprak



sapları ve gövdesi su saklayabilen bir yapıdadır. Etli, kalın yaprakları ve çoğunda mumsu bir ince tabaka ve ince tüylerle kaplı olması içindeki suyun çabuk buharlaşmasını önler. Bol sulama, bakım ve budama istemeyen sukulentler çok çeşit renk, şekil ve büyüklüğe sahiptir. Böceklenme veya hastalık çok nadir olarak görülür. Tohumdan veya daha yaygın olarak yaprak, dalcık ve gövde çeliklenmesiyle rahatça üretilir. Yapraklar kolayca sapından ayrılır, bunları üç - yedi gün kuru bir yerde tutarsanız hemen köklenmeye başlar. Sukulentlerde yaprağı topraksız köklendirme yöntemi her zaman işe yarar. Yavrular büyümeye, kökleri uzamaya ve bu süre zarfında beslendiği yaprak kurumaya yüz tuttuğunda bir saksıya alabilirsiniz.

Su tutan topraklar sukulentlerin çürümesine neden olabilir. Bu yüzden sadece toprak değil, organik ve inorganik maddelerden birkaçıyla birlikte hazırlanan karışım sukulent toprağı olarak kullanılmalıdır. Dere kumu (deniz kumunun tuzu bitkiyi yakar), çakıl, ponza, torf, perlit, volkanik tuf ve volkanik taşlar ile bahçe veya funda toprağı karıştırılarak drenajı yüksek bir ortam elde edilir. Sukulent kökleri uzun olmadığından derin toprağı gerek yoktur. Bu yüzden kayalar üzerinde yetişen sukulentler dahi vardır. Isı ve ışık isteyen bitkiler olduğundan ev içindeki sukulentleri büyük kaplarda, çok toprakla değil kendi büyüklüğüne yakın saksı ve kaplarda yetiştirilmesi gerekir. Saksının altında delikler yoksa drenajı artırmak için mutlaka saksının dibine taş döşemeniz gerekir. Sukulent ekiminin ardından saksının üst kısmını da taşlarla süsleyebilirsiniz. Çoğu çok sıcak ve güneşe dayanıklı olmasına karşın özellikle ev içinde saksıda yetiştirilen sukulent türleri biraz daha narindir, bu yüzden özellikle yaz aylarında öğlen sıcaklığında doğrudan güneşle temas etmemesinde fayda var. Ev içinde aydınlık bir yer, pencere önü ideal olacaktır. Saksının çok fazla yeri değiştirilmemelidir. Balkon ve bahçedeki sukulentleri doğrudan güneş alan yerler yerine alaca gölgeli yerde tutmak iyi olur. Sürekli güneşte kalacak sukulentleri ise birden güneşe çıkarmak yerine (ani ve fazla güneş ışığı güneş yanıklarına neden olur) alıştıra alıştıra önce daha gölgeli, sonra güneşli yerlere alarak uzun ömürlü olmaları sağlanabilir.

Kendi suyunu depolayabildiğinden sukulentleri sık sulamak gerekmez. Sıcak yaz günleri hariç çoğu sukulent türünü 10-20 günde bir sulama yetecektir. Öte yandan kaktüsler her ne kadar sukulent sayılsa da onların sulaması çok daha seyrek olmalı. Yılda sadece birkaç kere sulanan kaktüs türleri vardır. Sukulentleri iyice sulamak gerekir ama daha sonra toprağı tamamen kuruyana





Türkçe sabır otu veya sabır ağacı olarak da bilinen agavenin anavatanı Meksika'dır. Gövdesiz olan bitki 10-20 yıl sonra bir sap çıkarır, 5-10 m yüksekliğe ulaşabilen, çok hızlı büyüyen bu sapın üst kısımları dallanır ve üzerlerinde sarı renkli çiçekler açar. Sap ve çiçekler için tüm enerjisini harcayan bitki birkaç ay içinde kurur. Öte yandan her zaman dibinde minik yavrular çıkardığı için nesli devam eder

dek sulama yapılmaz. Soğuk aylarda sulamayı en aza indirmek gerekir. Sukulentlerin çoğu yılda sadece bir kez çiçek açar. Çiçek açma dönemlerinde daha fazla sulanır.

Sukulentlerle çeşitli saksılarda, ağaç kütüklerinde, cam fanuslar içinde çok farklı aranjmanlar yapabilirsiniz. Su ihtiyacına göre benzer türden bitkilerin kullanılması iyi olur. Örneğin kaktüs ve sukulent çeşitleri veya sukulent ve sarmaşık türleri birlikte ekilebilir ama çok az su isteyen kaktüs ile sık su isteyen sarmaşık türleri bir arada ekilirse ömürleri kısa olur. Taş, torf, kum, ağaç kabukları, yosunlar, deniz kabukları sukulent aranjmanlarında sık kullanılan malzemelerdir. Son yıllarda teraryumlar çok moda oldu. Aslında kapalı camekan, cam veya plastik tanklar içinde kendi oksijenini de üreten bitkilerin, böcek, sürüngen gibi hayvanların yaşadığı küçük bir ekosistem anlamına gelen teraryum, bugün sukulent aranjmanları için de kullanılıyor. Gerçek teraryumlardan farklı olarak ağızı tamamen kapalı olmayan akvaryum, fanus, cam kap, vazo veya kavanozlar içinde yapılan sukulent aranjmanlarına da bu isim veriliyor. En alta iri taşlar, zemin toprağına (yine sadece toprak değil, torf, iri kum, mangal kömürü, yosun, volkan taşı vs. ile yapılan drenajlı bir karışım) ekilen kaktüs ve sukulent çeşitlerinin üzerine dekoratif doğal süslerin (yosun, çakıllar, deniz kabukları, kozalak ve ağaç







kabukları vs.) yanı sıra küçük objeler, oyuncaklar, süsler de ekleniyor.

Üç beş yılda bir, yerli veya yabancı basında bir habere denk gelirim, şöyle der; falancanın bahçesindeki bir bitki 20 yıl sonra büyüdü, boyu yedi metreyi aştı ve çiçek açtı. Gazeteci arkadaşlar araştırma gereği duymadan bu haberi fotoğrafıyla yayınladı. Bir mucize gibi bahsedilen bu bitki agave (Agavaceae) familyasından agave ameri-canadır, kısaca agave denir. Türkçe sabır otu veya sabır ağacı olarak da bilinen agavenin anavatanı Meksika'dır. Gövdesiz olan bitki 10-20 yıl sonra bir sap çıkarır, 5-10 metre yüksekliğe ulaşabilen, çok hızlı büyüyen bu sapın üst kısımları dallanır ve üzerlerinde sarı renkli çiçekler açar. Sap ve çiçekler için tüm enerjisini harcayan bitki birkaç ay içinde kurur. Öte yandan her zaman dibinde minik yavrular çıkardığı için nesli devam eder. Çok uzun yıllar sonra çiçek açtığından bu bitkiye yüzyıl bitkisi veya yüzyıl ağacı da denilmektedir. En büyük sukulentler arasında yer

alan yüzyıl bitkisi uygun ortam bulduğunda yapraklarının uzunluğu iki -üç metreye ulaşabilir. Meksika'nın ünlü içkisi tekila, agave türü olan mavi agaveden (blue agave) elde edilir. Çeşitli agave türleri ayrıca dokumacılık, tekstil ve şeker alternatif olarak şurubu da gıda sektöründe kullanılır.

Yüzyıl bitkisi sanatçılara da esin kaynağı olmaktadır. Fransız empresyonist ressam Claude Monet (1840-1926) Les Villas à Bordighera adlı tablosunda tam ortaya bir agave çizmiştir. 1884'te İtalya'da kaldığı dönemde Akdeniz peyzajından etkilenecek yaptığı çok sayıda manzara resminden biri olan bu eser bugün Paris'te Musée d'Orsay'da sergilenmektedir. İngiliz gezgin ve yazar Julia Pardoe (1806 -1862), Osmanlı'da bilinen adıyla Miss Pardoe'nun İstanbul'da kaldığı dönemdeki gözlemlerini yazdığı The Beauties of the Bosphorus (Boğaziçi'nin Güzellikleri) adlı kitabında da yüzyıl bitkisine rastlarız. Kitapta ressam William Henry Bartlett'in çizdiği, J. C. Bentley'e ait "Boğaziçi'nde Türk Sayfiye Evleri" adlı gravürde mermer çeşmenin üst



kısımında çiçek açmış bir yüzyıl bitkisi yer alır. Günümüz sanatçılarından ABD'li Cathy Carey resimlerinde yaşadığı doğal çevreyi, hayvanları, agave ve başka sukulentler dahil çeşitli bitkileri betimler. Çok canlı renklerde empresyonist etkiler taşıyan eserleri çeşitli ödüller almıştır. San Diego'da (California) kendisine ait bir sukulent bahçesi ve sanat stüdyosu olan Carey zaman zaman

resim atölyeleri ve hayvanlar yararına etkinlikler düzenlemektedir (<https://cathycareyblog.wordpress.com/>).

Yeşilçam'ın usta aktörlerinden Ediz Hun tam bir kaktüs ve sukulent tutkunudur. Kaktüs ve Sukulent Derneği'nin de kurucusu olan Ediz Hun'un Büyükdada'daki evinde 3000'in üzerinde kaktüs ve sulukenti var. Bu bakımı kolay bitkileri yetiştirmeye başlayanlar, bir sonraki aşamada bunları üreterek çoğaltırlar ve sukulentlerin tutkunu hale gelirler. Bu da bir çeşit koleksiyonculuktur. Çoğu türün Türkçe adı olmadığından Latince adlar öğrenilmeye başlanır, olmayan türler aranır bulunur ve üretilen yeni sukulentler eşe dosta hediye edilir. Bir sukulent tutkunu kısa sürede çevresindekileri de bu meraka ortak eder. Her hobi de olduğu gibi sukulent koleksiyonculuğu ve yetiştiriciliği de insana yaşam enerjisi verir.

Kaynaklar:

<http://www.ambius.com/blog/the-ultimate-guide-to-succulents/>
<https://cathycareyblog.wordpress.com/2015/03/10/agave-paintings-by-cathy-carey/>
<http://cathycareygallery.com/>
<http://kadirbekci53.blogspot.com/2013/03/sabir-otu-agave.html>
<http://www.kaktusrehberi.com/index.php/tr/component/content/article/2-diger/19-ali-kangal>
http://www.tucsoncactus.org/html/growing_succulents_in_the_desert_column_Jan_2011.html



Kirk çeşmeden 1000 çeşmeye İstanbul'un eşmeleri



Yazı: Ayşe Yetmen

İstanbul'da otobüsle bir yerden bir yere giderken, durak anonslarında kimi zaman "bir sonraki durak çeşme" der mesela... Oraya gelip durduğunda otobüs, bakarsınız ortada ne çeşme var ne de kurnası. Bir vakitler varmıştır oysa... Haa bazıları da eskiden cadde seviyesindeyken, yolun yükselmesiyle altlarda bir yerlerde kalmış kırık dökük harabeler halinde. On beşinci yüzyıldan bu yana bini aşkın çeşme yapılmış ve bunlardan çoğu öyle ya da böyle günümüze kadar ulaşmıştır.

İstanbul çeşmelerinin sayıları belediyenin sitesinde 1308 olarak gösterilirken, İstanbul Kültür Envanterinde 542'dir. Belediye çalışmasını konumsal olarak işaretlemiş, ancak, mükerrer kayıtlara da rastlanmıyor değil. Bununla beraber, İstanbul çeşmelerinin sayısının 1000 üzerinde olduğunu kabul etmekte bir beis yoktur.

Farsçada "göz" demek olan "çeşm" den gelen "çeşme" su akan yer demek oluyor. Gözden de su akmaz mı? Gözyaşı... Üstelik de gözün rengi ne olursa olsun her gözden aynı renkte akan...

Çeşmeler de yerlerine göre şöyle adlandırılıyorlar:

Cephe/Duvar Çeşmeleri: Bu çeşmelerin örneklerine cami ya da tekke avlularında, sıbyan mektebi, kütüphane, hazire, türbe gibi yapıların duvarlarında rastlanabilir.

Menzil Çeşmeleri: Seyyahların, atların gereksinimlerini karşılamak için, kervan yolları, şehirlerarası yollar ile konaklama yerlerinde bulunan; yanlarında hayvanlar için yalak olan ve her dem akan çeşmelerdir.

Meydan Çeşmeleri: Anıtsal çeşmeler, şehirlerin, çarşı ya da iskele meydanlarında serbest konumda tasarlanmış yapılarıdır. Bunlar, genellikle sebil ve çeşme birlikte yapılan sebilli çeşme tarzındadır. Örnek olarak Topkapı Sarayı girişindeki, III. Ahmet Meydan Çeşmesi ve Azapkapı'daki Saliha Sultan Meydan Çeşmesi ve Sebili gösterilebilir.

Namazgâhlı Çeşmeler: Çeşme namazgâh ile birlikte tasarlanmıştır. Hazne üzeri düz bırakılan çeşmenin bu bölümü namazgâh olarak kullanılmakta; bu çeşmelerden, kimi zaman ön tarafı çeşme, arka tarafı da namazgâh taşı olarak yararlanılmaktaydı.

Oda Çeşmeleri: İç mekânlarda kullanılan küçük çeşmelerdir; Saraylarda, köşklüklerde, evlerde, sofa, oda, mutfak ya da tuvaletlerde bulunurlardı.

Sütun Çeşmeler: Su haznesi olmayan sütun şeklinde tasarlanmış çeşmelerdir. Örneklerine 18. yüzyıldan itibaren rastlanır.

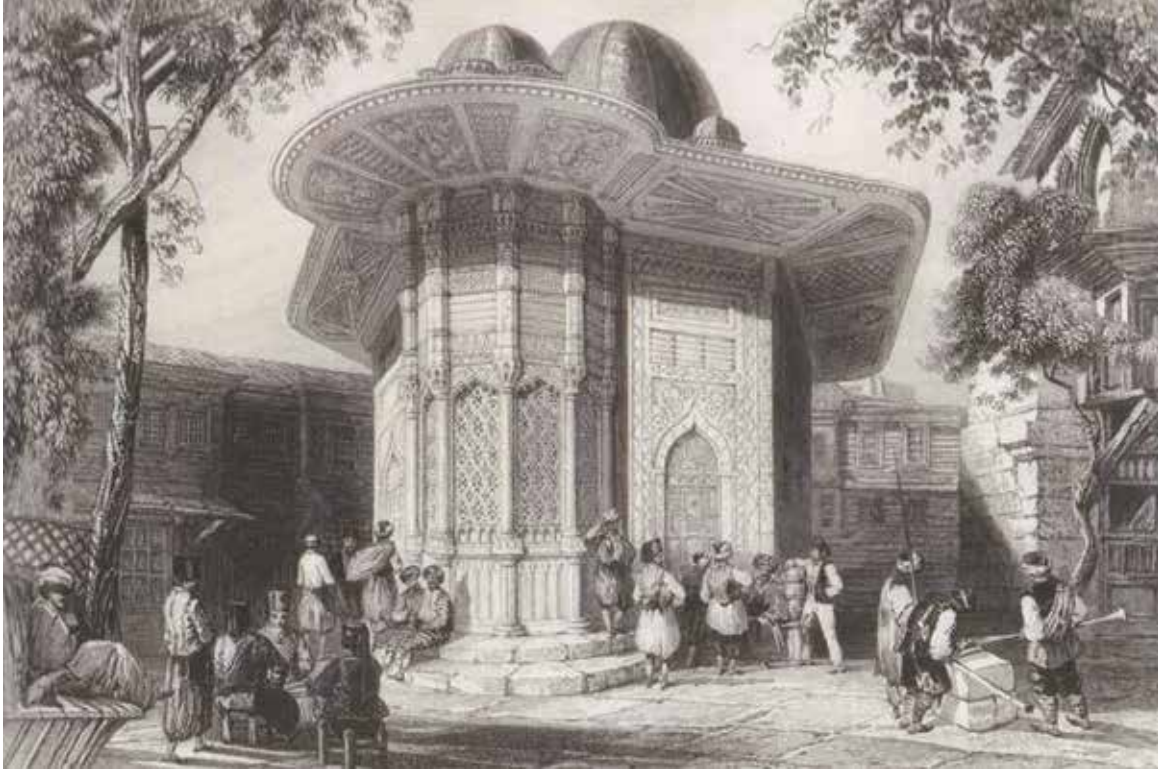
Şadırvan Çeşmeleri: Suyunun havuzdan alındığı, bir havuz ortasında çeşitli şekillerde; sütun, paye, taş direk olarak tasarlanan çeşmelerdir. Bunlar, abdest almak için cami avlularında bulunan şadırvanlar değildirler.

Bir de, pek çok şiir, şarkı-türküye ve eski Yeşilçam filmlerine

Farsçada "göz" demek olan "çeşm" den gelen "çeşme" su akan yer demek oluyor. Gözden de su akmaz mı? Gözyaşı... Üstelik de gözün rengi ne olursa olsun her gözden aynı renkte akan...



Sol sayfa Üçüncü Ahmet Çeşmesi gravürü, üstte aynı çeşmenin çizim planı.



Galata veya Azapkapı Çeşmesi olarak da bilinen Saliha Sultan Çeşme ve Sebili.

konu olmuş, “çoban çeşmeleri” vardır ki burada yazmadan geçemeyeceğim. Genellikle açık arazilerde ve ormanda rastlanır. Kendi başına akıp duran bu gariplerime ne şarkılar, ne türküler yakılmıştır.

“Bu çeşme ne güzelmiş, su içecek taşı yok” ya da Faruk Nafiz Çamlıbel’in şiirinde hayat bulan “Bir sağa bir sola çoban çeşmesi” gibi...

Sayıları 1000’in üstünde olan, İstanbul Çeşmelerinden burada ancak çok azından söz edebileceğim için, bir kadın olarak seçimde, pozitif ayrımcılık yapıp “kadın sultanlar” için yapılanlara ağırlık verdim.

Yazmaya, en sevdiğim ve öyküsüyle beni pek duygulandıran Saliha Sultan Çeşme ve Sebiliyle başlamak istiyorum.

Yabancı kaynaklarda “Galata Çeşmesi” olarak geçen, Unkapanı Köprüsü’nün Galata tarafındaki girişinin hemen önünde bulunan meydan çeşme ve sebilidir. “Azapkapı Çeşmesi” olarak da bilinir.

Çeşme, Taksim Maksemini tamamlayan Sultan I. Mahmud’un annesi olan Saliha Sultan tarafından Mimarbaşı Kayserili Mehmed Ağa döneminde yaptırılmıştır.

Dört cepheli yapı beşgenden geliştirilmiştir. Ön yüzünün iki yanında simetrik olarak yapılan sivri kemerli birer çeşme ve onların arasında yarım daire olarak dışa çıkan bir sebili bulunan çeşmenin tüm bezemesi ön tarafındadır.

Mermer kaplama olan diğer taraflar daha sade tasarlanmıştır. Bu cephelerden arkadakinde üç ayna, kuzeyinde iki, güneyinde ise yine üç ayna taşı vardır. Çeşme ve sebilin bulunduğu yönde, natüralist tarzda Rumiler, mukarnaslar, kıvrım dallar, meyveler, çiçekler, vazo içlerine yerleştirilmiş çiçekler ve üstlerinde vazoların yerleştirildiği sehpalar, bordürler ve panolar halinde mermer işlenmiştir.

Çeşitli tarihlerde onarım amacıyla kısmen sökülüp yapılan tarihi çeşmenin çevresi neredeyse tamamen açılmış ve yapıt çukurda kalmıştı. Son olarak 10 yıl önce, 2006’da geçirdiği restorasyon sonucunda iyi duruma getirilmiştir.

Sebilinin kitabesindeki tarih beyiti:

Vehbiya tarihin işrab it utaş-ı ümmete
Gel sebil-i Valide Sultandan ab-ı Kevser iç 1145

Sebilin sağındaki çeşme kitabesinin tarih beyiti:

Bâri bir mümtâz târih eyleyüb
Vâlîde Sultanın iç hayrına mâ 1145

Sebilin solundaki çeşme kitabesinin tarih beyiti:

Oldu târihe sezâ ey Vehbi
Çeşme-i Vâlîde-i Han Mahmud 1145

İstanbul’un 100 Çeşmesi Sebili, İstanbul’un Yüzleri Serisi-68 kitabı, sayfa: 59

O devirde musluk adeti olmadığından sular akar da akar... Zar zor elde edilen suyun böylesine heba olmasını önlemek üzere, "lüle" denilen muslukları çeşmelere takarak suyun ziyan sebil olmasını engellerler.



Lüle olarak adlandırılan musluk örneği.

Öyküsüne gelince: Söylenceye göre, Saraylı bir kadının yolu bir gün Azapkapı tarafına düşende, arabasıyla oradan geçerken, sokak çeşmesinin başında ağlayan küçük bir kız görür. Arabacısına arabayı durdurarak, "kızı çağırmasını" buyurur. Yanına gelen çocuğa, "neden ağladığını" sorar. Çocuk da "testisini kırdığını" söyler. Saraylı "ağlama ben sana parasını veririm, sen de yeni bir tane alırsın" der. Kız "ben testinin kırılmasına ağlamıyorum; bir testi kırmadan suyu evime götüremediğim için, beceriksizliğime yanıyorum" diye cevaplar. Saraylı hanım aldığı karşılıktan kızın zekâsına hayran olacak ki, çocuğu ailesinin rızasıyla saraya alır ve yetiştirir. İşte, bu, o günün küçük kızı, zaman gelir Sultan I. Mahmud'un annesi, yani Valide Sultan olur. Geçmişini unutmayan Sultan Hazretleri, o günlerin anısına testi kırıldığı sokak çeşmesinin yerine işte bu görkemli Meydan Çeşmesi/Sebilini yaptırır.

Valide Sultanlardan devamla... Hatice Turhan Valide Sultan Sebili ve Çeşmesi:

(...) Diğer bir adı da "Yeni Cami Sebili ve Çeşmesi" olan yapı, Yeni Cami yakınında, Şeyhülislam ve Bankacılar sokaklarının birleştiği köşededir.

Klasik dönemin anıtsal çeşme-sebil örneklerinden olan yapı, çeşme, sebil, su haznesi ve iç avludan oluşmaktadır. Bu topluluktaki tüm süsleme çeşme - sebil ikilisindedir. Diğer cepheler düz mermer panolarla kaplıdır.

Klasik tarzda yapılan çeşmenin sivri kemeri, sebildeki sivri kemerlerle aynı biçimdedir ve köşelik kısmına bitkisel motifler ile birer rozet kabartma işlenmiştir. Sivri kemerli niş içinde de kabartma bitkisel süsler vardır. Dikdörtgenle çevrelenen ayna taşı, kemer, rozet ve bitkisel motiflerle süslüdür. Önünde tekne ve setleri vardır. (...)

Kitabesinin tarih beyiti:

Anın itmâmın görüp târih için

Dedi hâtif: Kâne hayren fi sebil 1074

Çeşmenin üst kısmında yer alan bu kitabe 1902 yılı yangınında harap olmuş, 1907 yılında Sami Efendi tarafından yeniden yazılmıştır (Derman 1986 :15)

Canfeda Kadın ve Hazinedar Şevkinihal Usta Çeşmesi:

Kitabesinde "Sâhibetü'l-hayrât ve'l-hasenat merhume Kethüdâ/Canfedâ Kadın aleyhâ'r-rahmetlü va'l-gufrân 1195" olarak h.1195/m.1780'de (Tanışık 1943;l. 206) Canfeda Kadın tarafından yaptırıldığını belirttiği çeşmede, harap durumdayken h.1264/m.1848'de Hazinedar Şevkinihal Usta tarafından tamir ettirildiğini belirten bir kitabe daha vardır.

Çeşmeye adını veren Canfeda Kadın Sultan III. Murad döneminin Harem Dairesinin Kethüdasıdır. Sultanın validesi Nurbânu Sultan'ın cariyesi olan Canfeda Kadın önceleri Eski Saray'daydı. III. Murad zamanında üstün yeteneği ve iyi huyu nedeniyle Padişahın annesi Nurbânu Sultanın gözde cariyesi ve sağ kolu olmuş; öyle ki, Valide Sultan ölürken oğluna her yönden Canfeda Kadına güvenebileceğini söylemiştir. Önceleri Harem-i Hümayun kethüdası daha sonra da tüm haseki ve cariyelerin başı ve yöneticisi olan bu nüfuzlu kadın tarafından yaptırılan çeşme, Gedikpaşa Camii'nin karşısındadır.

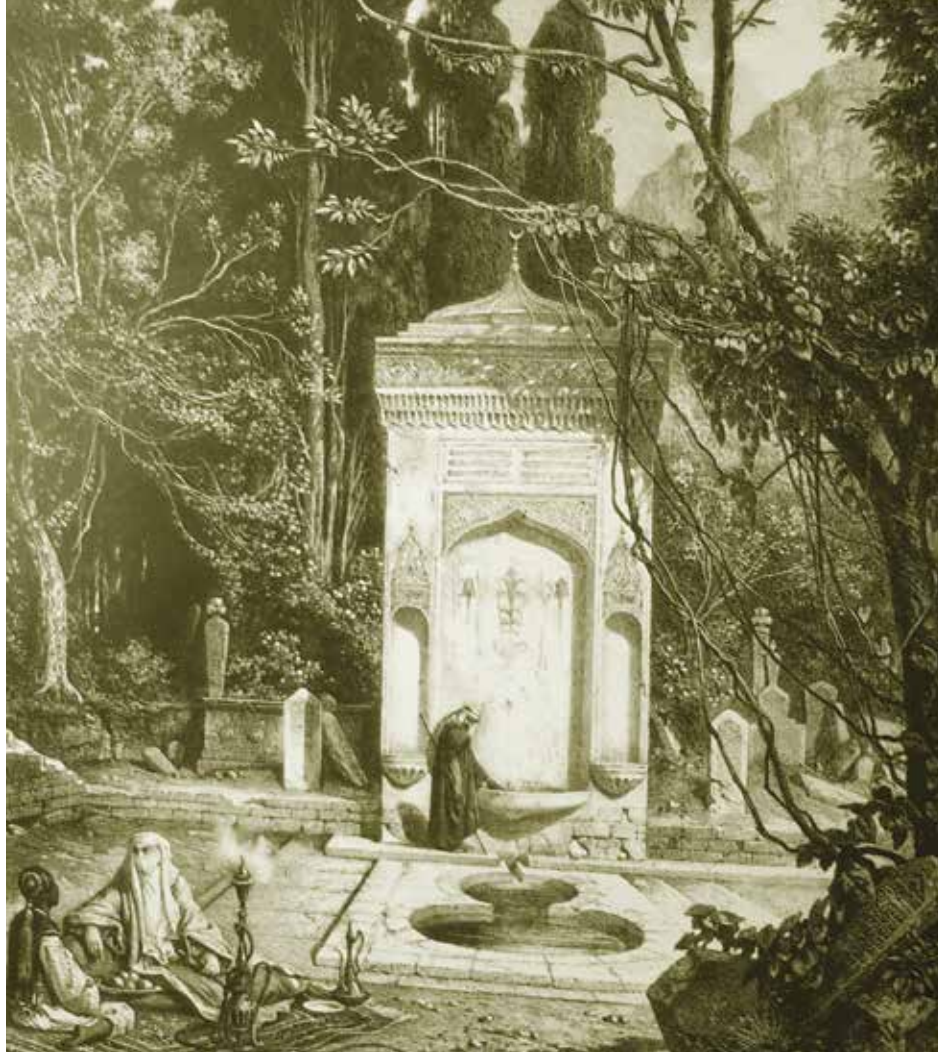
Haznesi dörtgen biçiminde olan çeşmenin, ön yüzü, ampir tarzda kabartma bezemeli mermer levhalarla kaplıdır. Saçak altındaki üç dikdörtgen mermer panoda, 2 tarafta kabartma olarak birer uçlarından asılmış ve sarkan perde/kumaş motif ve ortada çevresi güneş gibi ışıklı oval madyonda Sultan Abdülmecid'in tuğrası vardır.

Kitabesinin tarih beyiti:

Selâmi geldi bir hâtif dedi cevher gibi târih

Safâ-yâb ber bakâ ola sarayda Haznedâr Usta 1264

Dergideki yerimiz kısıtlı, üç kadın tarafından yaptırılan



çeşmeden sonra bir de Padişah çeşmesine yer verelim: Meşhur III. Ahmed Çeşmesi...

Sultan III. Ahmed Meydan Çeşmesi ve Sebili: Bab-ı Hümayun ile Ayasofya arasında yer alan meydan çeşmesi ve sebili Sultan III. Ahmed tarafından Sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın tavsiyesiyle yaptırılmıştır. Eskiden yerinde Perayton adlı bir Bizans çeşmesi olan yapıt adeta küçük bir su köşkü görünümündedir. Mimarbaşı Kayserili Mehmet Ağa döneminde inşa edilmiştir h. 1141/m.1728.

Kare planlı çeşmenin dört tarafında birer çeşme, dört köşesinde de yarım daire biçiminde dışa çıkan birer köşe sebili vardır. Yapının iç bölümünde yer alan haznesi sekizgendir. Muvazenesi ve simetrisi titizlikle tasarlanan çeşmede, her tarafın tam orta yerine sivri kemerli birer çeşme nişi ve iki tarafına, biri dışında, simetrik olarak mukarnas kavsaralı birer niş yerleştirilmiştir. Mukarnas kavsaralı nişlerin olmadığı cepheye bir kapı konulmuştur.

Meydan çeşme-sebiline en nadide örneği olan yapı, Lale

Devri mimarisinin bütün özelliklerini taşımakla beraber, barok tarza geçişin de müjdecisidir. 1995 yılında restore edilen çeşme, günümüzde oldukça iyi durumdadır.

Yapının mimari ve bezemesinde renkli mermerden yararlanılmıştır. Bütün cepheler, Palmet, mukarnas, kıvrık dallar ve çiçekler, madalyon, salbekli şemse, rumi tasarımları, vazolar içinde çiçekler ve sehpa üzerindeki vazolarda çiçeklerden oluşan kabartma süsleme ve kitabe kuşakları ile doldurulmuştur.

Kitabeler, Şair Vehbi'nin kalemindendir. Ayasofya'ya bakan taraftaki tek satırlık kitabe, Sultan tarafından söylenmiştir.

Sultan III. Ahmed'in tarih beyiti:

Tarihi Sultan Ahmed'in cârî zeban-ı lüleden
Aç besmeleyle iç suyun Hân Ahmed'e eyle duâ 1141
Çeşmelerden, İstanbul'un semtlerine su sağlayan Mimar-
başı Koca Sinan'ın hazin öyküsüne kısaca değinelim.

Asırlardır su sıkıntısı çeken Payitaht halkı, Kanuni Sultan Süleyman döneminde nüfusun da artmasıyla iyice dara düşer.

Buna çare bulmak için mimarbaşısına "İstanbul'a çevreden su getirmemin mümkün olup olmadığını" sorar Sultan. Mimarbaşı da "Sultanım müsaade buyurun ben çevreyi bir dolaşayım" der.

Çevreyi keşiften döndüğünde "Mümkündür sultanım ancak çok ağır bir şartı var" der.

Şartı, altın dolu keseleri uç uca dizmektir. Padişah değil keseleri uç uca dizmek, yan yana bile dizmeye razıdır.

Bu cevap üzerine Sinan İstanbul dışındaki suları Kâğıthane çevresinde toplar, oradan da dere içlerinde büyük kanallar yaparak İstanbul'a ulaştırır. Şehrin belli yerlerindeki meydanlarında yaptığı çeşmelerden de suyu akıtır. Bu çeşmelerin sayısı kırkı bulur. Tarihe "Kırk Çeşme" olarak adını nakşeden Sinan'ın bu yapıtlarından sular akmaya başlar. Ancak, o devirde musluk adeti olmadığından sular akar da akar...

Zar zor elde edilen suyun böylesine heba olmasını önlemek üzere, "lüle" denilen muslukları çeşmelere takarak suyun ziyan sebil olmasını engellerler.

Su böylesine pahalıya geldiği ve kıymet kazanmaya başladığı için Kanuni bir ferman çıkarır, der ki: "İstanbul meydanlarındaki umumi çeşmeler halkın malıdır. Hiç kimse bu çeşmelerden gizlice yeraltından evine su alamayacaktır."

Bu umumi kaidenin bir istisnasını da koyar Kanuni. O da özel olarak Sinan'a iletilir. Denir ki: "Sen İstanbul'a böylesine güzel bir çalışma sonunda kırk çeşme sularını getirdin, evine özel olarak bir lüle su alabilirsin."

Ne var ki, bu irade yazılı bir ferman değildir. Bu da padişahтан çok uzun yıllar sonra ölen Koca Sinan'ın karşısına bir suç olarak çıkacak, hakkında yapılan bir şikâyet sonucu, Divan'a çağrılan 99 yaşındaki Mimara evinde akmakta olan suyun hesabı sorulacaktı.

Bunun bir padişah iradesi olduğunu söyleyen Sinan'dan ferman istenecek, yazılı bir belgenin olmadığını söyleyince de evindeki su kestirilecekti.

İstanbul'u suya kavuşturan Koca Mimar evinde bir damla suyu olmadan bu hayattan uzaklaşıp gidecekti.*

İnternet "İlginç ve İbretlik Olaylar"dan alınmıştır*

Not: yazının büyük bölümünde İstanbul'un 100 Çeşmesi ve Sebili, İstanbul'un Yüzleri Serisi-68 Gül Sarıdikmen'in kitabından yararlanılmıştır.



Acıların Felaketlerin Sığmadığı Ama Binlerce Öykünün Ve Şiirin Sığıdığı Bir Yaşam

Edgar Allan Poe Ve Gizemlerdeki Anlam!



Yazı: Sevda Kaynar

Sözlüğe baktığınızda korkunun şöyle bir tarifini bulursunuz. Bir tehlike veya tehlike düşüncesi karşısında duyulan kaygı, üzüntü...

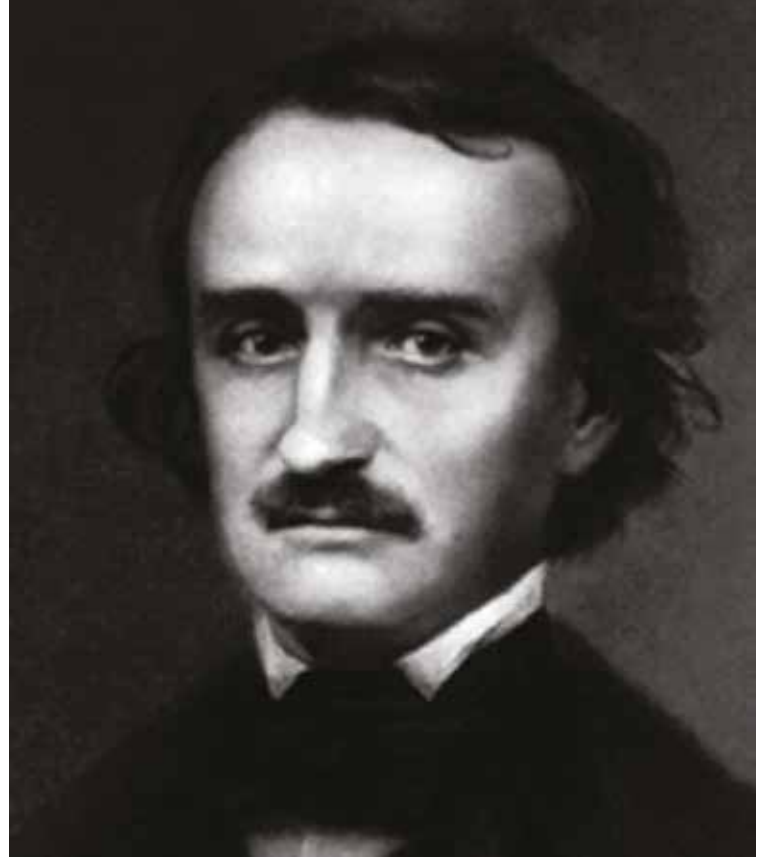
Bir tehlike anı dendiğinde ise akla hemen korkutucu bir olay gelir. Peki, olay olmadan aynı hissi duymak nasıl olur? Sadece düşünerek mi korkarız? Hiçbir neden olmadan da korktuğumuz anlar olabilir mi? Eğer Edgar Allan Poe okursanız bu soruya evet cevabını kolaylıkla verebilirsiniz. Satırlarıyla sizi olmadık dünyaların ve yaşamların korkuları içine iten, bunu yaparken edebi anlamını da yitirmeden eserler veren yazar Edgar Allan Poe'dan söz edeceğiz bugün.

Onun için korkunun ustası, karanlığın şairi derler. Şairliği söz konusu olunca karanlığın yanı sıra eşsiz bir romantizmin de yaratıcısı olan Edgar Allan Poe'nun Annabel Lee şiirini kim unutabilir ki?

*Seneler seneler evveldi;
Bir deniz ülkesinde
Yaşayan bir kız vardı, bileceksiniz
İsmi Annabel Lee;
Hiçbir şey düşünmezdi sevmekten
Sevmekten başka beni."*

Gelin isterseniz romantizmin tam tersi korku alanında da şaheserler yaratmış Edgar Allan Poe'nun hayatını anlamaya ve anlatmaya çalışalım.

Huzursuz ruhlu
sanatçılardan Francis
Goya'nın tabloları,
(sol sayfa) anlatır mı acaba
yazarın
çektığı sıkıntıları?



Korkunun Kaynağı, Yalnızlıkla Çevrili Bir Dünyanın Hayal Gücüne Tanıdığı Sınırsız Olanaklar mıydı?

Edgar Allan Poe, 19 Ocak 1809'da Boston'da her ikisi de oyuncu bir anne babanın ikinci çocuğu olarak dünyaya gelir. İki yaşına gelmeden baba onları terk eder. Sonra da veremden ölen bir anne yazılır acıları erken başlayan bu kadere. Yapayalnız kalan küçük Edgar'a Virginia'da yaşayan John ve Francis Allan yanlarında yer verirler. Evlat edinmemişlerdir onu. Edgar "Allan" soyadını da böyle alır. John Allan hiçbir zaman evladı olarak görmez onu. Eserlerine karşı çıkar, sürekli kavga eder, asla bir baba figürü olamaz. Edgar Allan Poe'nun eserlerindeki bütün babalar bu adamın değişik biçimleridir. Edgar, babası yerine koyamadığı bu adamı eserlerinde adeta teşhir eder. Çünkü yalnızlığın beslediği korku zamanla kin denen uyuyan canavarı uyardıracaktır elbette.

Çalkantılar içinde geçen gençlik yıllarına rağmen Virginia Üniversitesine girmeyi başarır Edgar Allan Poe. Ama yaşamının dramatik yüzü bir kez daha kendini gösterir. Baba John Allan kumar masalarında durmadan para kaybettiği için Edgar okulu bırakmak zorunda kalır.

Boston'da gazeteci yazar olarak çalışmaya başlar genç Edgar. Bu sırada ilk şiirlerini yayınlar. "Timurlenk ve Başka şiirler." Bu kitaplar ilgi görmez ne yazık ki. Bu arada orduya yazılır ama sonra hemen vazgeçer. Kendi dünyasının

karanlıkları onu içine çekerken, gerçek hayattaki korkular ona az ve kolay anlaşılır gelmektedir artık. Yaşanan korku yerine yaratılan korkuyu deneme yoluna gidecektir. Hikâyeciliğin yanı sıra şairlik de kaynağı çok derinlerde bir nehir gibidir onun hayatında.

(1845 yılında en ünlü şiiri "Kuzgun"u yazarak çevresinde büyük gürültü koparır. Kuzgun bir insanın deliliğe doğru giden karanlık yolu bizlere yaşatan bir şiirdir. Biçimi kurgusu oldukça değişiktir. Kitap defalarca basılır ve Edgar Allan Poe'dan Kuzgun diye söz edilir artık.)

Poe bütün dehasına rağmen, dehayı delilik olarak görme kolaylığına kaçan insanlar tarafından deli olarak nitelendi. Her yanda düşmanları vardı. Her şeyde kusur bulanlar, edebiyat çiftliğinin gübreleri içindeki kurtlar gibi yok etmeye çalışıyorlardı onu. Örneğin Rufus Griswold onu "Toplumsal hayatın sayısız karmaşıklığıyla baş etmekten aciz bir deli" olarak tanımladı. Kıpır kıpır dudaklarıyla anlaşılmaz küfürler savurarak veya gözlerini havaya dikip hararetli dualar okuyarak efkâr içinde sokaklarda gezen birisi için kimsenin reddedemeyeceği bir tanımlama değil midir bu? Geceleri sırlıklam giysileriyle, kolları çılgınca yağmuru ve rüzgârı döverek gezen Edgar Allan Poe'nun huzursuz ruhunu eşsiz hayal gücüne bağlayacak kadar psikolojik yaklaşımlar içinde olmayan dünya, elbette ona kendi dar görüşü içinde yer verecekti. Oysa zaman içinde bilim insanları onun

bu huzursuz ruhunun iç savaş öncesinin özel toplumsal ve kurumsal güçlerinin bir öznesi olduğunu söyleyeceklerdi. Terence Whalen şöyle der: "Poe'nun öykülerini kendi başına buyruk veya hastalıklı bir beynin çılgın ürünleri olarak değil, Amerikan kapitalizminin atölyesinde tahayyül ve icra edilmiş, toplumsal emeğin makul ürünleri olarak düşünmeliyiz."

Profesyonel yazarlığın çok para getirmediği, yazarları, dergilere çok düşük ücretlerle (1,60 \$) yazı yazmaya mecbur eden

bir çağdan söz ediyoruz. James Fenimore Cooper "Yazarlar bilinmeyen ve tehlikeli keçi yolunu aramaktansa Amerika'da zenginliğe ve saygınlığa götüren çok sayıda geniş caddelerden medet ummaktadır" der üzüntüyle.

Bu nedenle artık şunu söylemeye hakkımız var: Poe'nun çağdaşları onun profesyonel bir yazar olma konusundaki başarısızlığının nedeni olarak gördükleri tuhaflıkları suçlamakta çok aceleci davrandılar. Bu da tarihi bir haksızlıktı ne yazık ki.

Ayrıca sözünü ettiğimiz iç savaş öncesinde yazarlara ödenen sefalet derecesindeki ücretlerin de, yaşamını sadece yazmaya bağlamış bir insanda nasıl kötücül bir etki yaratacağını düşünmek gerekir. Çoğu günümüz eleştirmen ve biyografi yazarına göre Poe esas olarak mülksüzler kategorisine giriyordu. Zengin bir adam olan ve onu evladı olarak görmeyen bir insandan kendisine bir kuruş bile kalmamıştı ve seçtiği meslek o devrin koşulları içinde mücadeleyi gerektiren bir meslekti. Poe pek çok şiir kitabını bin bir zorlukla kendi cebinden ödediği paralarla bastırmıştır. Sırasıyla yetim, öksüz kalan, reddedilen, inkâr edilen ve mirastan mahrum bırakılan Poe, Kenneth Silverman'ın görüşüne göre, profesyonel yazarlığa da bu meslekten para kazanan az sayıda insanı duyduğu gıpta ile başladı. Mirastan mahrum bırakılması onu depresyona, hatta intiharın eşliğine kadar sürükledi. Beş parasızlığın üzerine tüy dikmek için bir de on üç yaşındaki kızını Virginia Clemm'e âşık oldu ve aynı yıl onunla evlendi.

Beş parasızlığın üzerine tüy dikmek için bir de on üç yaşındaki kızını Virginia Clemm'e âşık oldu ve aynı yıl onunla evlendi.

Poe'nun Hayranlık Uyandıran Bir Yanı Daha Vardı: Bilimsel Dünyada Yer Bulan Hayal Gücü

Bilim kurgu edebiyatın, gotik ve hatta fantastik edebiyatın kendisine gönül borcu olması bir yana bilim alanına da hiç küçümsemeyecek fikirlerle girebilmiştir Edgar Allan Poe. Yazar "Mettergerstein" adlı öyküsünden başlayarak evrenin ve Tanrı'nın bir olduğuna, başlangıçta çok küçük bir madde olan evren



Sizce de gotik fantastik edebiyatı, aynı anlayışta eserler üreten ressamlar daha iyi resmetmez mi? Hieronymus Bosch'tan kaotik bir resim.

molekülünün genişleyerek tüm evreni oluşturduğuna inanır. Bu görüş, William de Sitter'in 1917'de formüle ettiği, genişleyen evren kuramından yetmiş yıl önce dile getirilmiştir. 1920'lerde Alexander Friedman ve Gerges Lamaitre tarafından geliştirilen ve 1949'larda Gerges Gamov tarafından bugünkü şekline kavuşturulan "Big Bang" (büyük patlama) kuramıyla şaşırtıcı bir benzerlik göstermektedir Poe'nun fikirleri. Poe, uzayla zamanın aynı şey olduğunu ileri sürmüş, Einstein ortaya çıkana kadar bu sav da komik bir saçmalık olarak adlandırılmıştır. Kara delikleri, Samanyolunun bir yıldız olduğunu söyleyen Poe'nun, bir bilim adamı olmadan bütün bunları nasıl bilebildiği hâlâ bir sırdır. Ama belki de Dostoyevski'nin sözleri bize bir nebze ışık tutar: "Poe'nun sadece kendine has ve onu bütün yazarlardan ayırt eden özelliği, hayal gücünün olağanüstü genişliğidir." (Şubat 1848'de evren üzerine verdiği konferanstaki düşüncelerini, Eureka adındaki bir kozmoloji makalesinde topladı. Makale Putnam Dergisi tarafından yayımlandı.)

Gerçekten müthiş bir gözlemcidir Edgar Allan Poe. Konusunu sürekli analiz eder, en gerçek dışı duygularda bile bir gerçeklik duygusu yaratır. Öykülerinin atmosferini önceden tasarladığı etkiyi yaratacak tarzda, en ince ayrıntılarını düşünerek, bir matematikçi ve şair titizliği ile kurar. Bilim ile yolunun kesişmesi belki de bu yüzdendir. Öyküde geçen tuhaf olaylar, okuyucuya anlatıcının bakış açısından bakmasını söyleyen ince, psikolojik hilelerdir. Öyle bir atmosfer yaratır ki okuyucu ölümün soğuk nefesini ensesinde hissederek, ölüm sonrasında bilinmezliğini korku olarak yaşar. Poe'nun bütün öykülerinde analitik bir damarın bulunması onun ayırt edici özelliğidir. Akıl yürütmeye, mantık gösterilerine ve çözümlenmeye olan düşkünlüğü polisiye ve bilimkurgu türlerinin öncüsü olarak kabul edilmesine yol açmıştır. Poe'nun öykülerinde dikkatle oluşturulmuş bir anlam çok katlılığı vardır. Belirli bir öyküsünün yorumunda birbirine taban tabana zıt sonuçlara ulaşılmasının nedeni budur. İnsan sürekli yeni bir şeyler keşfeder. Olağanüstü bir hayal gücünün tuttuğu ışığı takip edenler kendi hayal güçlerinin de ne kadar büyüyebileceğini, üstelik bir gerçeklik de kazanabileceğini hayretle görürler. Öyküleri kelime oyunları, gizemli imalar, anlamı belirsiz alıntılar, arkaik ve yabancı dillerden sözcüklerle, burlesk, satir, parodi ve mistisizmle; politik ve tarihsel yorumlarla doludur. Bütün bu zengin anlatım sürekli eleştiriler ve anlaşılacak azabıyla karşılaşsa da 40 yıllık kısa bir ömürde sayısız ürünler haline gelecek ve Amerikan edebiyatının zirvelerine yükselecektir. Gutenberg'den indirilen elektronik kitaplarda Poe'nun eserleri en başta gelmektedir. Dupon Öyküleri, Sherlock Holmes'un prototipi olarak kabul edilir. Onun en bilenen öyküleri Morg Sokağı Cinayeti, Altın Böcek, Kızıl Ölümün Maskesi, Kuyu ve Sarkaçtır. Dahası burada say-sak belki sayfalar dolduracak sayısız öykü, şiir, 40 yıl gibi

kısacık bir ömre nasıl sığmıştır, değil anlamak hayal etmek bile zordur. "Belki de deha böyle bir bilinmezdir" demekten başka bir şey gelmez elimizden. Üstelik bu öyküleri biçimleri açısından da sıralamak gerekebilir. İşte bu sıralama çerçevesinde yazılan yüzlerce öyküden bazıları:

Mizah ve yergi öyküleri:

Kandırmaca, Dolandırıcılık, İş Adamı, Gözlük, Şehrazat'ın Bin İkinci Gece Masalı, Bir Mumya ile Küçük bir Tartışma, Doktor Katran ve Profesör Tüy'ün Sistemi...

Fantazi ve Uçuş öyküleri:

Nefesini Yitirmek, Kral Veba, Gölge, Hans Pfaall Diye Birinin Benzersiz Serüveni; Sessizlik; Eiros ile Chormion'un Sohbeti; Bir Haftada Üç Pazar, Elonora, Minos ve Lina Arasında Karşılıklı Konuşma, Balon Şakası, Bir Uyanık Uyurla Sohbet, Engebeli Dağların öyküsü, Tuhaflık Meleği, Sözcüklerin Gücü, M. Valdemar Olayındaki Gerçekler, Sfenks, Mellonta Tanta, Von Kempelen Ve Buluşu, Deniz Feneri.

Keşif ve Serüven öyküleri:

Arthur Gordon Pym'in Öyküsü, Julius Rodman'ın Günlüğü. Astoria.

Büyülü Doğa:

İç Mekân Döşeme Felsefesi, Arnheim Mülkü, Landır'un Kır Evi, Peri Adası, Vissahiccon'da Sabah, Bir Bedende Dört Hayvan, Küçük Fransız Neden Eli Askıda Dolaşılıyor, Blackwood Tarzı Bir Makale Nasıl Yazılır, Bir Aksilik, Tükenmiş Adam, Çan Kulesindeki Şeytan, Şeytanla Asla Başın Üzerine Bahse Tutuşma, Eşraftan Ting Bob'un Edebiyat Hayatı, Bir Makaleyi X'leme...

Bu öyküler o denli etkiliydi ki "Balon Şakası" öyküsü New Yorkluları Atlas Okyanusunun bir balonla aşılabileceğine inandırmıştı.

Tıpkı sihirli parmaklara sahip Mozart misali Edgar Allan Poe'nun sihirli elleri de hayal dünyamıza korkunun nice senfonisini yollamıştır yaşamı boyunca. Ve tıpkı Mozart gibi o da genç yaşta, anlaşılmadan, karşılık görmeden hayatını tarihe emanet etmiştir.

Poe Ve Alkol, Yaşla Ölümler Arasındaki Engebeli, Yol.

Poe hayatını felce uğratan paranoyalarla uğraşmıştır uzun yıllar. Ve hayatı da bu paranoyalara müsait bir zemindir ne yazık ki. Ölüm korkusu yaratıcı zihninde bin bir şekil alır. Arkasında onu öldürmek isteyen biri vardır sanki; sinsî ve hesaplı adımlarla onu takip eder. Ve başkaları da yazarlık kariyerini, evliliğini bitirmeye çalışmaktadır. Sonuç tessellilerin en zararlısıdır; alkol ve diğer uyuşturucular. Okyanus derinliğindeki bir zihnin kendini yıpratışı da aynı derinliklerde ve aynı boşlulukta olacaktır hiç kuşkusuz. Bir ara bırakmaya çalışsa bile talih yüzünü çevirmiş bir kere. 1842 yılında karısı *Virginia Eliza Clemm Poe'e* tüberküloz teşhisi konduğunda Poe, çareyi yine şişenin dibini

görmekte bulur. Bazı zamanlar halüsinasyonlar eşlik eder sarhoşluğuna. Üstelik alkolün zararlarını hiç kabul etmeyen zayıf bir bedeni taşımaktadır. Poe'yu tanıyan bazı insanlar onun bir bardak şarap içerek bile körkütük sarhoş olduğunu söylerler. Az miktarda alkol bile ruhsal açıdan yıpranmış Poe'nun zihninde ve bedeninde derin çukurlar açmakta, ölüm düşüncesi katlanılamayan bir hayalet gibi onu kovalamaktadır.

Virginia 30 Ocak 1847'de veda eder yaşama. Karısını çok seven Poe, bu ölümü kabul edemez. Sürekli ölüm öyküleri yaratan bir beyin şimdi gerçek ölümün yalnızlığıyla baş başadır. 1848'de çok miktarda esrar içerek kendisine acıdan başka bir şey vermeyen bu dünyadan kurtulmayı dener. Başaramaz, söyleyeceklerinin bitmediğini düşünmüş olmalı kader çarkını çeviren gizemli güç.

Virginia'nın ölümünün ardından Richmond'a dönen Poe, şair Sarah Helen Whitman ile paranoyakça bir ilişkiye başlar. Ve bu paranoyalar ilişki süresince doruk noktasına ulaşır. Sarah'ya başka biriymiş gibi mektuplar yazarak kendisini aldatıp aldatmadığını öğ-

renmeye çalışır, sevgilisine içki içmeyi bırakmak istediğini ama düşmanlarının onu tehdit ettiğini söyler.

Psikolojinin bir tıp bilimi haline gelmediği o çağda bir büyük yazar sanrılarıyla ve içini kemiren kuşkuyla yardımsız ve bir başınadır.

27 Eylül 1849'da Richmond'dan ayrılarak New York'a gitmek üzere yola çıkan Poe, amacını gerçekleştiremez ve Baltimore'da kalır. Poe'nun ölüm sürecinde yaşananlar bugün hâlâ gizemini korumaktadır. 3 Ekim 1849'da Baltimore'un caddelerinde üzerinde kendisine ait olmayan giysilerle dolaşırken Joseph W. Walker isimli biri tarafından, psikiyatrinin "deliryum" olarak adlandırdığı çılgınlık ve sayıklama halinde bulunur.

Belki de yine yüksek miktarda esrar içmiş, kaderinin ona hiçbir şey vermeyen yolu yerine sonsuza açılan, üzüntülerin artık hiç olmadığı bir kavşaktan sapmıştır.

Çaresizce Washington College Hastanesi'ne kaldırılır. 7 Ekim 1849 Pazar günü sabah saat 05:00'te Poe, dünyaya veda eder. Bazı kaynaklara göre Poe'nun son sözleri "Tanrım, zavallı ruhuma yardım et," olmuştur. O zavallı ruh taşıdığı tüm zenginlikler, sahip olduğu emsalsiz hayal gücü ve düşüncelerle Tanrı'dan başka sığınacak hiç kimse bulamamıştır hayatının final anında. Ölüm belgesi de dâhil olmak üzere tüm medikal kayıtları ortadan kaybolmuştur. Dönemin gazetelerinin çoğu, haberlerinde Poe'nun ölüm nedenini "beyin konjesyonu" veya "beyin yangısı" olarak belirtmişlerdir. Poe hakkında çalışan bazı araştırmacıların görüşüne göre Poe, henüz teşhisi konmamış bir beyin tümörüne sahiptir. Deliryum halleri ve alkol duyarlılığı bundan kaynaklanmaktadır. 1872 yılından beri süre gelen spekülasyon ve dedikodular arasında, delirium tremens, kalp hastalığı, epilepsi, alkolizm, frengi, menenjit, kolera ve kuduz da dahil olmak üzere pek çok hastalık yer almıştır. O günün

tıbbi düşünüldüğünde ve Poe'nun yaşam boyu da hafif ya da ağır deliryum içinde bulunduğu göz önüne alınırsa ne kadar inandırıcı olabilir bu teşhisler; tartışılmalıdır.

8 Ekim günü Westminster Presbiteryen Mezarlığı'nda kendisi için düzenlenen cenaze törenini Rahip William T.D. Clemm yönetmiş ve törene yalnızca dört kişi katılmıştır. İleriki yıllarda milyonlara seslenecek bir yazar için ne kadar acıklı bir rakam. Ama her zaman nitelik denen büyük kavramın karşısına nicelik denen küçük kavramı koymaz mıyız biz insanlar. Bu dört kişi, kuzeni Neilson Poe, karısı tarafından akrabası olan Henry Herring, okuldan arkadaşı Z. Collins Lee, meslektaşı Dr. Joseph Snodgrass'tır.

Edgar Allan Poe adının korunması Baltimore'da bulunan The Edgar Allan Poe Society (Edgar Allan Poe Derneği) tarafından üstlenilmiştir. Poe'nun yaşadığı Baltimore ve Richmond'da iki farklı Edgar Allan Poe müzesi bulunmaktadır.

Bir Ustanın Ardından

Yaşarken değeri anlaşılmayan Poe, Amerikan romantizminin en önemli yazarlarından biridir. ABD'nin ilk kısa hikâyecilerinden olan Poe, modern anlamda korku, gerilim ve polisiye türlerinin de öncüsü, gotik edebiyatın da babasıdır. Bugün birçok araştırmacı tarafından ABD'nin ilk büyük yazarı kabul edilen Poe, hayattayken ne yazık ki sık sık küçük düşürülmüş veya yanlış anlaşılmıştır. Yani o da nice büyük insan gibi eleştirinin, yadsınmanın acısını çekmiş, alkol bataklığına düşmüş, insanlığa mal olurken "insan"dan yardım görmemiştir. Oysa ölümünden sonra anlaşılmıştır ki edebiyata en büyük yenilikleri o getirmiş, kısa öykünün bugünkü durumunu almasında o öncü olmuştur. Onun hakkında yazılan yazılar genellikle aynı şeyi işaret eder: "Poe insanoğlunun yüreğindeki karanlık bölgeye ışık tutuyor, o bölgede korkusuzca yürümeyi deniyordu.



Poe'yu ölümsüz kılan, sapkınlıktan erdeme, bencillikten özveriye, korkaklıktan kahramanlığa, şefkatten vahşete kadar birçok güdü ve duyguyu içinde barındıran insan yüreğinin karanlık yüzünü anlatma çabasıydı"

Bugün gördüğü büyük ilgi insanlığın bir özrü olarak da kabul edilebilir. Ölüm düşüncesinin bu gizemli kompozitörü, gittiği sonsuzlarda, ölümünün 170. yılında kendisi için yapılan cenaze törenini görünce bu özrü kabul etmiş midir, bilinmez?

Onun öykülerinden örnek vermek bu sayfalarda imkânsız. Sadece isimlerinden söz edebiliriz. Gelin onun en ünlü ve yazarın iç dünyasını daha iyi anlamamıza yardım eden şiiri "Kuzgun"dan bazı mısralarla bitirelim sözlerimizi.

Kuzgun

*Ortasında bir gecenin, düşünürken yorgun, bitkin
O acayip kitapları, gün geçtikçe unutulmuş,
Neredeyse uyuklarken, bir tıkırtı geldi birden,
Çekingen biriydi sanki usulca kapıyı çalan;
"Bir ziyaretçidir" dedim, "oda kapısını çalan,
Başka kim gelir bu zaman?"*

*...Kan geldi yüzüme birden daha fazla çekinmeden
"Özür diliyorum" dedim, "kimseniz, Bay ya da Bayan
Dalmış, rüyadaydım sanki, öyle yavaş vurdunuz ki,
Öyle yavaş çaldınız ki kaliverdim anlamadan.»
Yalnız karanlığı gördüm uzanıp da anlamadan
Kapıyı açtığım zaman.*

*... Çırpınarak girdi birden o eski kutsal günlerden
Bugüne kalmış bir Kuzgun pancuru açtığım zaman.
Bana aldırma bile, pek ince bir hareketle
Süzüldü kapıya doğru hızla uçarak yanımdan,
KONU PALLAS'IN BÜSTÜNE HIZLA GEÇEREK YANIMDAN,
Kaldı orda oynamadan.*

*Gururlu, sert havasına karkuşun alışınca
Hiçbir belirti kalmadı o hazin şaşkınlığımdan;
"Gerçi yolunmuş sorgucun" dedim, "ama korkmuyorsun
Gelmekten, kocamış Kuzgun, Gecelerin kıyısından;
Söyle, nasıl çağırırlar seni ölüm kıyısından?"
Dedi Kuzgun: "Hiçbir zaman."*

*... Birdenbire irkilip de o bozulan sessizlikte
"Anlaşıyor ki" dedim, "bu sözler aklında kalan;
İnsaf bilmez felâketin kovaladığı sahibin
Sana bunları bırakmış, tekrarlıyorsun durmadan.
Umutlarına yakılmış bir ağıt gibi durmadan:
Hiç -ama hiç- hiçbir zaman."*

*... Sanki ağırlaştı hava, çınlayan adımlarıyla
Melek geçti, ellerinde görünmeyen bir buhurdan.
"Aptal," dedim, "dön hayata; Tanrın sana acımış da
Meleklerini yollamış kurtul diye o anıdan;
İç bu iksiri de unut, kurtul artık o anıdan.»
Dedi Kuzgun: "Hiçbir zaman."*

*... "Şu yukarda dönen gökle Tanrı'yı seversen söyle;
Ey kutsal yaratık" dedim, "uğursuz kuş ya da şeytan!
Azalt biraz kederimi, söyle ruhum cennette mi
Buluşacak o Lenore'la, adı meleklerce konan,
O sevgili, eşsiz kızla, adı meleklerce konan?"
Dedi Kuzgun: "Hiçbir zaman."*

*Kalkıp haykırdım: "Getirsin ayrılışı bu sözlerin!
Rüzgârlara dön yeniden, ölüm kıyısına uzan!
Hatıra bırakma sakın, bir tüyün bile kalmasın!
Dağıtma yalnızlığımla! Bırak beni, git kapımdan!
Yüreğimden çek gaganı, çıkar artık, git kapımdan!"
Dedi Kuzgun: "Hiçbir zaman."*

*Oda kapımın üstünde, Pallas'ın solgun büstünde
Oturmakta, oturmakta Kuzgun hiç kıpırdamadan;
Hayal kuran bir iblisin gözleriyle derin derin
Bakarken yansıyor koyu gölgesi o tahtalardan,
O gölgede yüzen ruhum kurtulup da tahtalardan
Kalkmayacak - hiçbir zaman!*



Nadir Baylan

Sokağın Tuvaldeki Hikâyeleri

Yazı ve Fotoğraf: Zeynep Yıldırım

Kalabalık.

Hangi yüzün, hangi anlamla bir mimikten çizgilerini, başka bir anlama taşıdığını göremeyecek denli kalabalıktayım. İstanbul akşam saatlerinde, sayısız kapısından milyonlarca adım taşıyor oradan oraya. Bense bir dost ziyareti için yoldayım.

Sohbet akşama neden daha çok yakışanı, günün bitim vakti eşiği oluşundan mı?

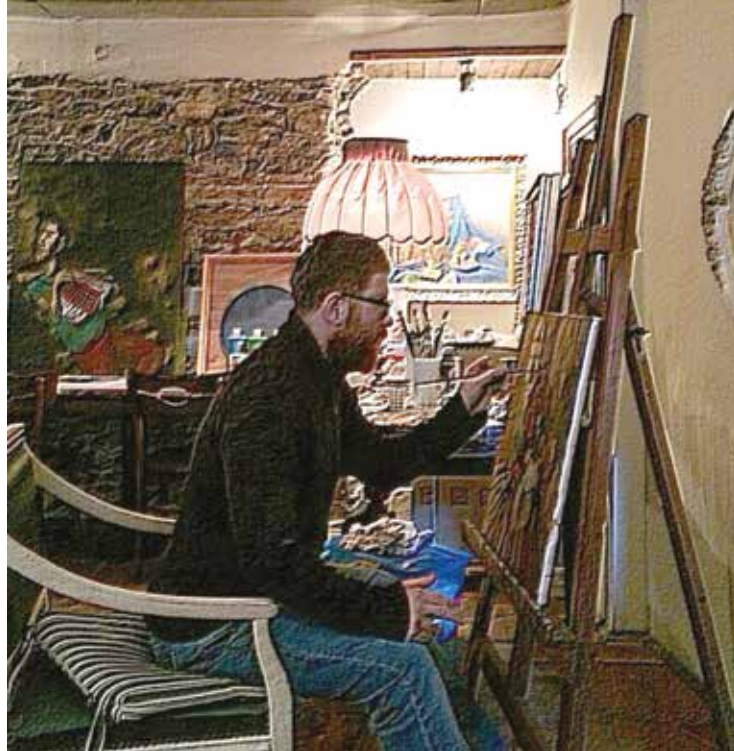
Uzun zamandır görüşmemişiz arkadaşısıyla, duvarları, bir-

çoğu ismini duymadığım ressamların yağlıboya tuvaleri ile dolmuş. Sanat, resim, edebiyat dolaylı zaman hızla geçiyor.

O akşam Nadir Baylan resimlerinden biriyle ilk karşılaşım, tuvaldeki resmi incelerken aklımın kıyısına not alıyorum bu ismi.

Aylar geçiyor ortak bir tanıdıktan haber alıyorum ki Nadir Baylan İstiklal Caddesindeki Asmalımescit'te yeni bir atölye kiralamış.

Ziyaret edeceğim...



Pera Palas Oteli'nin kapısının önünden geçip sola kıvrıldığımda Asmalımescit olağan bir gününü yaşıyor. Köşeden karşılıklı yükselen taş binaların giriş kapıları yanında sıralanmış masalarda oturan müşterileri, servis yapan garsonları, az ötesindeki nalbur dükkânının kapısında iskemleye oturmuş esnafı geçiyorum. Sokağın bir ucu İstiklal Caddesine açılan dar bir kapı gibi ışıklı ve kalabalık. Ben sağdaki sokağa sapıp yürüyorum. Derken atölyenin bulunduğu hanın kapısından geçip dışarının nemli sıcaklığına rağmen binanın gölgeli serinliğine doğru adımlıyorum merdivenleri.

Nadir Baylan 1979 yılında Diyarbakır'da doğmuş ve akademik eğitimini tamamlayarak 2005 yılında İstanbul'a yerleşmiş. Karma ve kişisel sergileri ile 21. sergisini 2015 Ekim ayında Nişart Sanat Galerisi'nde açmış. Resim ile serüveni hakkında fikir sahibi olabilmenin yolu yine tuvallerdeki kompozisyonları çözümlenmekten geçiyor. Zira anlayacağım ki, yaşamından izler, yansımalar, süreçlerine dair biçimsel not düşmeler var bu tuvalerde.

İstanbul'da yaşamak resmin açısından sende nasıl etki yarattı?

"İstanbul çok kalabalık gelmişti bana, her yerde bir olay varmış gibi çok fazla diyaloglar, çok fazla etkinliklerle



doluydu. Diyarbakır'da öyle değildi hayat, çocukluğun merakı ile sokaklar tek eğlencemizdi. İstanbul'a geldiğimde ise şehri tanımak için sürekli geziyordum.

O dönem ressam kimliğimle bu büyük şehirdeyim ve haliyle yaşadığım gördüğüm şeyler resmime yansımaya



başladı. Çalıştığım kalabalık figürlü kompozisyonlarda kimsenin bilmediği ancak resimlerde gezinen bir figürü resmetmeye başladım o dönem. Kompozisyonlarda kapışonlu, yüzü görünmeyen bir beden olarak resmediyordum bu figürü. Yabancı olduğum bir şehrin içindeki duruşumun sembolik imgesi gibiydi."

"Sokak yaşantıları ve gözlemleri, hayata katılmanın, tanınmanın en yalın haliydi. Sonra bu kapüşonlu figür geze geze yoruldu (gülüyor) ve İstiklal'de sokakta müzik yapan insanların yanına gidip oturdu. Müzisyenler böylelikle enstrümanlarını alıp resimlerime girdiler."

Müzikle ilgin ne düzeyde ve resminde nasıl yer aldı bu konu?

"Bağlama çalıyorum. Enstrümanlar bana çok esinleyici görünüyor. Ben bağlama çalmayı, usta bir müzisyeni uzun



yıllar gözleyerek öğrendim. Şehir müzisyenlerini barlar, kafeler ya da sokakta dinledim, hâlâ da tercihimdir bu yerler. Konser kafası değil benim tercihim, salaş, düzensiz, spontanlığın hakim olduğu mekânları ve yaşantılarını gözlemlerken hayata temas edebiliyorum. Karşılıklı bir etkileşim alanı doğuyor haliyle. İşin özü konser plan program gerektirirken, kendi başına çalan insan doğaçlama çevresi ile etkileşimde olarak yapıyor müziğini. Böylelikle bir yaşantının tanığıyım.

Enstrüman çalarken kendini kaybeden insanlar dikkatimi çekmiştir hep. Tuhaf bir deformasyon yaşıyorlar. Deformasyon sözcüğünü kendi formunun sınırlarını zorlamak olarak niteleyebiliriz. Kendinden geçen insan derken, hissettiğini yüzünde, bedeninde yansıtmaktan bahsediyorum. İnsanın kendinde varolan ancak görünmeyen



hallerinin keşfi gibi. İstanbul'da Asmalımesit üretim ve yaşantı mekânım oldu hep. Gözlemledikçe ister istemez hikâyelerine de giriyorsun. Ve böylelikle insan hayatının da bir anlamda enstrüman oluşu söz konusu."

Bakış açını keşfettikçe "Kumarbazlar" teması da daha farklı bir anlama büründü şimdi zihnimde, bir sanatçıyı ve yapıtlarını yaratım sürecinin duyumsayışlarından ayrık nitelendirir çoğu izleyici, sadece sonucu bilmektedir, süreç hakkında fikri yoktur çoğu.

Sahi, "Kumarbazlar" nasıl başladı, onun hikâyesine bir değinsek mi?

"Çocukluğuma dair bir gözlem aslında. Diyarbakır'da sokaklarda çok kumar oynanırdı biz de izlerdik. "Bul Karayı Al Parayı", "Barbut" en çok izlediğimiz oyunlardı. Akşama kadar Suriçi'nde dolanırdık, insanları gözlerdim. Çocukluğumun eğlencesiydi sokakta olanları izlemek. Kumarbazlar da sokağın bir parçasıydı. Az evvel kendini kaybetmekten söz etmiştik ya, kumar kendini kaybetmeye dair müthiş portreler ve acayip yaşantıların hikâyeleri ile dolu. Tüm bunlar resimimde yer aldı. Sokak her zaman güzeldir. Hayatı gerçek yüzü ile görebilip hissedebiliyorsunuz bir sürü hikâye birbirine bağlı."

Akademik eğitim açısından sanatçının yetişmesi ve sanat hakkında ne dersin?

"Güzel Sanatlar Lisesi aldığım resim eğitimi içinde bende kalıcı dönüşüm yaratan bir yerdi. Üniversite eğitimi, açıkçası amaçladığım usta/çırak ilişkisini kurabileceğim bir ortam olmadı. Sonrasında da bir usta çıraklık süreci yaşayamadım. Oysa buna çok değer veriyorum. Usta bir ressamın fırçalarını nasıl temizlediğini, boyalarını nasıl karıştırdığını görmek ve hatırlatılmasında ona çıraklık etmek sanatçı adayı için eşsiz bir gözlemdir. Türkiye'de sanat eğitimi, üniversitelerde biraz sıkıntılı bir konu."

Kendi doğrunu resim yaparak arıyorsun diyebilir miyiz o zaman?.

"Hayır, farklı biraz. Resim biraz sahne gibi. Bir izleyeni ve alıcısı var. Tümü ile özgür değilsin. Resim yapıp satarak yaşayan kaç kişi var bilmiyorum ama ben böyle yaşıyorum. Sanatım aynı zamanda hayatımı devam ettirebilmenin koşulu ve böyle yaşamak istiyorum. Hal böyle olunca deneysel olan tüm fikirlerini hemen uygulayamıyorsun. Gerçeklik kendini bir şekilde dayatıyor. Ancak yine de kendimi geliştirirken rehberim resimlerim. Çok ve hızlı üretmeye başladığınızda yan yana duran tuvalerde, çizimlerde yaptığınız çalışmalar aslında en iyi yol gösterici oluyor."

Yaptığım her resmi beğeniyor değilim, çoğu tuvalin üzerini kapatıp başka resimler yapmışımdır. Ya da topluca resimlerimi incelediğimde bir renge takılıp kalmış olduğumu sezerim bir dönem. Üretimde süreklilik kendi ile diyalogun önünü açıyor. Sanat önce kendi ile diyalogu gerektiriyor. Narsizme bulaşmamak lazım ancak. Narsizim başka sanat dallarında geliştirici faktör olabilir belki ressam içine hiç iyi değildir. Narsist bir ressam aynı çizgi renklerle büyüleniyorsa artık yerinde sayıyor demektir."

"Tavşan Hırsızı" serisinden bahsedelim mi?

"Geçen yıl ekim ayındaki son sergim. Bu sergide benim tüm konsept konulardan figürler kalabalık mekânlarda bir araya geldi (gülüyor) mekân içi yerleştirmelerde de figürleri uzak





plan çalıştım. Bu resimlerde bakış yani resme bakan o kalabalığın bir parçası değil izleyeni olsun istedim. Kompozisyonlarda çok fazla hikâye ve detaylar var. Brughel'e selam gibi.

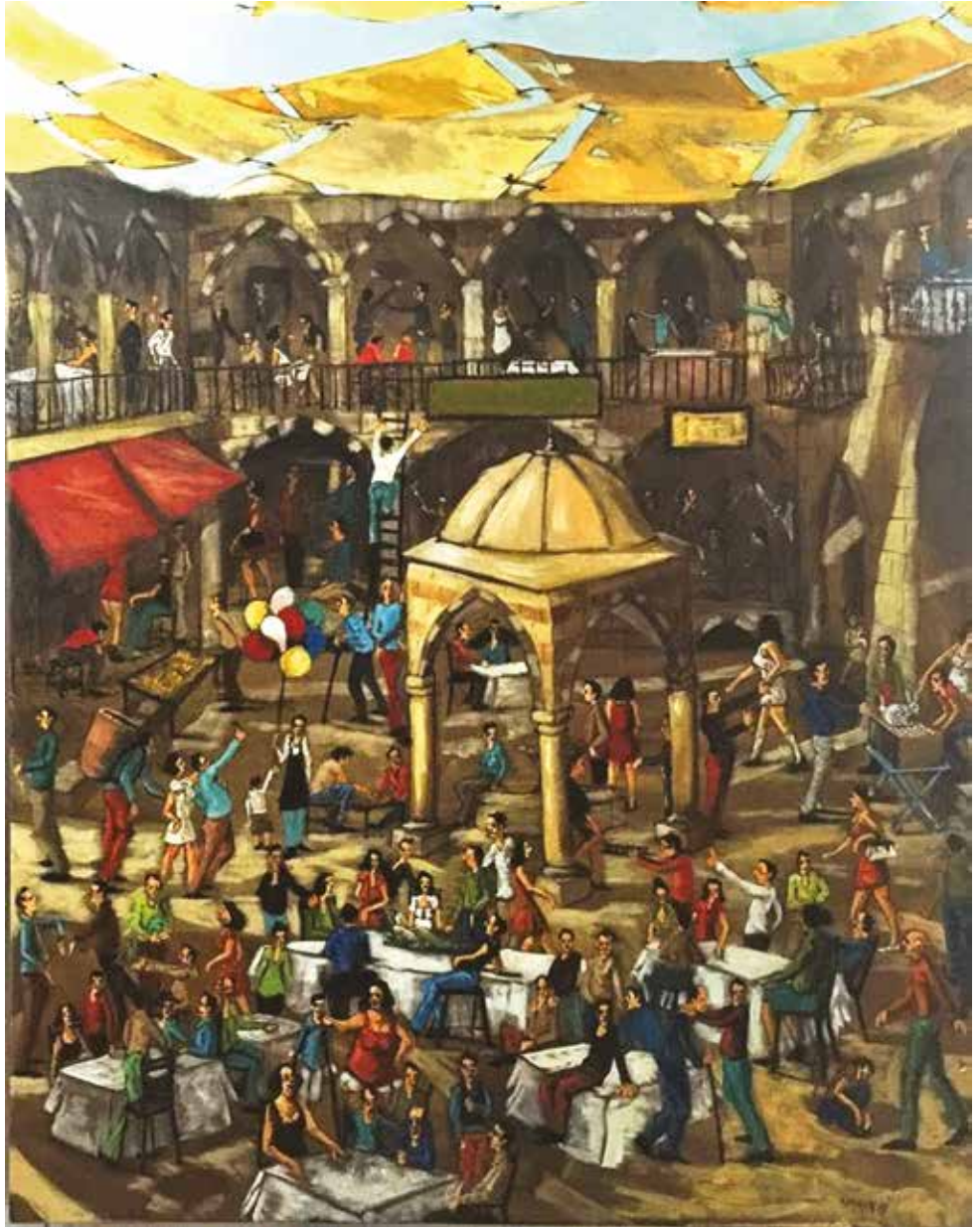
Bu resimde uçan müzisyenler var mesela ayakları yerden kesilmiş. Sanki şehrin tüm göğüne yayılmışlar. "Çingene Göçü" ise bu konseptte iki ayrı resimsel yaklaşımı birleştirdiğim bir resim. Son derece klasik bir üslupla boyanmış doğa parçası üzerinde benim alışıldık boya tuşlarımla yerleşmiş figürlerimi bir araya getiren bir kompozisyondu. Bir de üç boyutlu manken model üzerine çalışılmış müzisyen figürler var."

Sanat ortamları ve sanat piyasası hakkında bir şeyler söyler misin?

"Üretmek ve sunmak, sanatsal üretimin satışı gibi meseleler var. Sadece atölyende oturduğun ürettin ile olmuyor, hepsi başka başka şeyler. Ve her mesele kendi içinde ayrı dinamiklerle işliyor. Sanatsal üretim içinde olan sanatçının, bunların tümüne birden odaklanabilmesi meselelerin doğal dinamiklerine aykırı. Türkiye'deki resim alıcısı profili çok enteresan. Sanat danışmanlığı, sanat menajerliği gibi alanların bir ihtiyaç olduğunu düşünüyorum."

Aldığım notlar çantamın bir köşesindeyken tekrar Asma Limescit Caddesine indiğimde, hanın kapısı yanda, bir iki masa dolmuş bile. Sohbet edenler kendilerine öyle dalmış. Hayat devam ediyor. Boyanmakta olan bir günün içinden geçip gidiyorum.

Sanat önce kendi ile diyalogu gerektiriyor. Narsizme bulaşmamak lazım ancak. Narsizim başka sanat dallarında geliştirici faktör olabilir belki ressam içinse hiç iyi değildir. Narsist bir ressam aynı çizgi renklerle büyüleniyorsa artık yerinde sayıyor demektir."



23. sayfaki sağ alt, 24. ve sağ taraftaki fotoğraflar Tavas Hırsızı serisinde yer alan tuvaler.

ORKESTRA KERVAN!



Yazı: Ayşe Kilimci

İzmir'in, İzmirliilerin elli yıldır bildiği bir orkestra, Kervan.

Özel günlerin, düğünün, sünnetin, açılışın, baloların şen sesi, davul soloları kalbimizin feryadı... Gönüller neşesi, sahnelerin vazgeçilmezi... Şimdi yok, tabii... Müziğin kitleye ulaşması, hep birlikte coşulması ve orkestra alanında, ilklerden...

Kurucu, Erdoğan Yayger, ekipte kardeşleri var, arkadaşları var, (son fasılda, ritimde oğul Volkan var, Hakan var. Şimdi onlar ayrı yerlerde çalışıyor, büyük, yeni zaman gruplarıyla) elbet arkası sağlam olunca, o da solist ve şölen yöneticisi olarak, başarılı...

Sekseni geçse de yaşı, yüksek huzurlarınızda Kervan'ın kervanbaşı, birçok çalgıya hükmeden, sıkı davul çalan, güzel söyleyen, bas bariton sesi hayata ve sigaraya rağmen bozulmamış, kulağı esaslı, dimdik bir delikanlı, maestro

Erdoğan. Kalbinde hâlâ kelekler uçuşuyor, müzik ve sahne denince, ritim tutmadan duramıyor, sahnedeymiş-çesine elleri arkadakileri idare ediyor. Konuşurken sık sık ayağa fırlıyor, sahneden konuşuyoruz malum, ne dizde ağrı, ne belde kireçlenme, delikanlı gibi fırlıyor, oynayarak anlatmayı sürdürüyor. Şarkıları mı, elbette canım, sürekli terennüm (!) ediyor.

Hikâyesini anlatacağımız dönem, İzmir'de orkestra, öyle bugünkü gibi, elini sallasan ellisi değil... Piyasada Çalışkantürk Orkestrası var, o kadar... Radyo var, makaralı teyp var, müzisyen kahvelerinden toplanan çalgıcı takımı var.

Orkestra Kervan üyeleri, piyasa esnafı ve serbest çalışan hünerli adamlar. Yetenekli. Bir Don Kişot'ları eksik, Erdoğan Yayger'le o da tamamlanınca," arkadaşlar ilk hedefiniz önce sahne ve müzik, sonra yeldeğirmenleri, ileri!"



Böyle yazdığımızı bakıp eğlendiğimizi sanmayın, hâşâ, huzurlarında saygıyla eğilerek yazmaktayız, üstelik Don Kışot bizim bitişik komşu, damat girdiği günü bilirim.

Babaları altı aylıkken göçmüş aile, Yanya'dan. İzmir'de büyüyüp çoluk çocuğa karışsalar da, Türkçeyi hep zor konuşmuşlar. Dermiş ki, büyükanneleeri, "İdekalis kalese?" Yani, topal çavuş yine ne yaptı? Anlıyor, konuşamıyorlar.

Don Kışot'un babası zengin bir aileye evlatlık veriliyor. Çocuksuz bir aile bu, mal mülk dağlar gibi, ama evde bir evlat yok, fakirler o yüzden. Tamam da, serde zenginlik olunca, zalimlik eksik olmuyor. Hısımlar bu evlat edinme işine bozuluyor, derken Köstebek hastalığına tutuluyor çocuk, bu da muhabbeti eksiltiyor...

"Kaptanın kahvesi vardı, Yapıcıoğlu'nda, orada kadının biri beyaz kağıt içinde hap veriyor, kendi yapar imiş bunu." Adem Kökü, diyor, sorulduğunda, "kendi sökerse, hasta ölür. Köpek tanıyacak, o sökecek..." Bu ara ilaççının verdiğiyle iyileşiyor, baba.

Erdoğan Yayger'in kaderinde tayin edici rol oynayacak babanın hayat hikâyesi uzun, revnaklı. Zalim hısımlar bu tutma oğula hukuk savaşı başlatıyor, anhası minhası derken, oğulluğu yasal olarak kanıtlanırsa da, o anlatması uzun bu servetten otuz bin lirayla çırak çıkarılıyor, bununla da Altıntaş'ta iki katlı, bahçeli, havuzlu bir ev sahibi oluyor. Hepsile başedip, hayatını düzene sokuyor. Ayakkabı ustası oluyor... Müzik yeteneği arş-ı alaya çıkan oğulları oluyor... Hepsı birbirinden yetenekli, yakışıklı oğulları, abileri öncülüğünde Orkestra Kervan'a katılırken, ekmek parası ne olacak, onu da ayakkabıcılıktan çıkarıyorlar.

İzmir, tıpkı öteki kentler gibi, yetmiş yıl önce, memuriyetin, askerliğin, ustalığın altın çağını yaşamaktadır, davul çalıp şarkı söylemek, hele, hafazanallah sahneye çıkmak, kimsenin aklının ucundan geçmez... Çalıp söylemek radyoda, çengide...

Gönlünde subay olmak yatan Erdoğan abi, göz muayenesinde çürüğe çıkıyor. Biz onu Cem Karaca gözlükleri, onun saçları, onun endamı ve tıpkısı sesiyle çok sevdik, pilot olsa bu kadar sevilmezdi, anca kuşlara şarkı söylerdi, ama iyi ki gözden çürüğe çıktı, gönül çürüklerimizi onardı.

Okulu bıraktı, on beşinde İtalyan müziklerini sevdi, şarkılarını ezber etti. Küçük gramofonda plak





çalarak şarkıları ezberledi. Geceleri, dükkânı kapatıp, sandalyeyi ters çevirip, sandalye üstünde ritim çalıştı.

Hey Mambo, Mambo İtaliano ile bütün çarşığı/mahalleyi başına topladı.

Neyse efenime söyledim, bu böyle dört yıl sürüyor. Şecaattin Tanyerli tangoları, ikinci uzmanlık dalı. 20-30 şarkılık repertuarı var. Çoğu İtalyanca şarkılar. Bessame, Roberto... Evden izin nadirattan, gece yarısına kadar, işine gelirse oğlum. Sokak yasak, yeni yetişmekte olan bu yetenekli gence. Öylesine yasak ki, son tramvayı kaçırdı, tramvayın yanısına koşmak zorunda, yakalayamasa da aynı hızla eve varmak zorunda... Değilse, evin kapısı duvar... Ancak, babayı uyuttuktan sonra, bodrum kapısından anası eve alır, usullacaktır...

Efes'in orada eski Fuar Nikah Dairesi, masalın ilk mekânı... Davetsiz konuktur, Erdoğan Yayger. İki dirhem bir çekirdek giyinir, salona girer, kapıda düğün sahiplerinin elini sıkar, iyi akşamlar diler güzelim sesi ve diksiyonuyla. Kim kuşkulandır? Oğlan tarafı, karşı tarafın konuğu sanır, kız tarafı, ötekilerin... En ön sandalyeye oturur, davul, keman, saksafon ya da akordeondan oluşan minik orkestrayı dinler. Sanatçılar Roman'dır. Fikri Bey, Şentürk, en iyi o eğlen-dirmektedir.

Günlerden bir gün, kader usuldan, tatlıdan ağını örmektedir, iki eleman gelmeyiverir, orkestra mahcubiyet eşliğindedir...



Bu abone konuğa aşınadır tek kişi kalan orkestra, sorar, "sen bir şey çalmıyor musun?"

Tango söylerim, ritim çalarım, Papatya gibisin, Sarhoşum sarhoş, Sevdim bir genç kadını...

Yaş on dokuz, boy bir seksen dokuz, tutuşturduverdikleri defiyle ve sesiyle, sahnededir Don Kişot...

Sahneye ilk adım atılmıştır. Bayramda yövmiye iki liradır. Almak istemez. "Bizi sen kurtardın" diye üstelleyip, verirler.

Neyse efenim, askere gider, dönüşte, 18 Mart 1958'de kuyumcu Ali İhsan, o arada akordeon öğrenmiştir, bir saksafoncu bir de davul, kendi, üç kişi başlarlar provaya... İstikamet müzik, sahne...

Davul alır, dayak yer...

Şimdi arasan bulamazsın, körüklü çizmecici Şeker Ali'den beş yüz liraya davul alır, o zaman davul dediğine bugün izci trampeti demektedir, tahta pedallı, 20 cm. dizin üstünde...

Evde kıyamet kopar, "bizde Çingene mi var?" diye... Bu davul nerden çıktı şimdi?

Eşrefpaşa Düğün Salonunda, Ali İhsan akordeonda, Baba Ferit davulda, arada şarap çekerek girer bagetlerle... Düğün ortası bir bak, davulcu yok... Davulcu bakkala gitmiş, bardakla açık şarap almaya...

"Geç, davula!" derler. Geçer.

Oyun havası çalmaktadır orkestra, bizimki davul çalarken baba Ferit döner, elinde şarabı, bakar, bi çalan var kendi yerine, dönüp gider meyhanesine...

Mambo, Samba, saksafon çalan emekli astsubay ve Erdoğan Yayger... Henüz Kervan ufukta yok, ama yola düzül-müş, ağır ağır gelmekte...

Derler ki, bu çocuk Baba Ferit'ten on gömlek iyi, niye fark etmemişiz, yahut biri söylememiş?

İlk defa davulun üstünde çalmaktadır, Yayger...

Hal'de otuz liraya dükkân kiralayıp, provalara başlar, olanca müzik ciddiyetiyle. Çenesi kuvvetli, dile hakim, arkadaşlarını ve provaları o yönetir. Bugünleri eleştiriyor: "Şimdi herkes konuşmaktan aciz, herkes hevesiz..."

Yalan mı? Dilsizlik ve hevesizlik, günümüzde hepimizi budayıp indiren iki yara değil mi?

"Aynalı gömleği, rugan iskarpinleri çek, bakınca patronluğün belli olsun." dur, ilkesi.

"Şu yaşımda diyor, iki yıl zarfında salonu yarı yarıya katlarım. Dekor, sahne, grup on numara olacak, müziğe yatıracağsın neyin varsa, yok'unu da müziğe yatıracağsın. Müşteriyle ben muhatap olucam, ağızımdan bal damlar. Sahne ve etraf düzenlemesi de on numara olmak yaraşır. Memnuniyet farkıyla..."

Gümüldür Sultan Otel açılışında, Pirelli'nin düğününe



çalmaya çağırılırlar. Tornavida tutamam der, Yayger, ama ağızla yönetim bir koca bahçeyi, bir düğünü, sahneyi...

Bu otel açılışında komi, mutfağın içinde hazırlamıştır, masayı. Şef gelince, yemeğe çağırmaya, Don Kişot "ne varmış orada?" der? Yanıtı beklemeden, "sen ye orda!" der, "Beyler, gidiyoruz" diye ekler. Saat, sahne alacakları saattir... Giderler. Yalvar yakar gelirler ardlarısıra, alır, götürürler, bu kez içki bile yollar, şef, sofraya...

Bir karayolcu, bir gemi yapım ustası, bir muhasebeci bir de bandocu kardeşi, ekip budur. 17 yıl, hiç ayrılmadan çalıp söyler, İzmir şöyle dursun, yakın illerin hepsine, bütün Ege'ye yeterler.

Burhan İnata, trompetçi ve muhasebecidir, asildir, kibardır,

işini çok sever. Takımları yüklemekten, toplamaya, grubun hammaliyesini yüksünmeden üstlenir. Sarı Recep, kayıkçıdır, İzmir'in en eski, en iyi gitarcisıdır. Adil, kardeşi, bateristtir, elindeki sopalar görünmez, çalarken...

Karşıyakalı Recep, sinemacıdır, grubun akordeoncusu. Alto saksafoncunun adını unuttuk. Akordeoncuyu kandırır, bir otelde yemek müziği yapmaya gider, satar Kervan'ı... Der ki, Yayger, "Gün olur yevmiyen benden olur, işsiz kalınca..." Öyle de olur. İşsiz kalınca, Kervan'a takılır.

Bir başkası, kıskanan biri çıkar, Kervan'ı devirmek için alelusul orkestra kurar, çakma orkestra... Kervan'ın tadını alan piyasa, ne yapsın en arkadaki hünersiz deveyi? "Maestro, bari ikinci işleri bana kaydır" dese de, olmaz...

Grup, kız solistleri sahneye çıkarma, tanıtmasıyla da





ünlüdür, Ege'de, en çok İzmir ve yakın illerinde. Bunların ilki Erkek Yaşar'ın kızıdır. Annesi erkek gibi kadındır, kızıyla gelir, sahneye çıkıp söyledikten sonra, kızını yanına katıp, eve götürür. Erkek Yaşar'ın kızı (solist kızın adı yok) Kandıra'ya gelin gider sonradan.

Sonra Meral gelir. Banka memuresidir, çehre fukarasıdır, ama sesi ve İtalyancası muhteşem, Kervan öylesine ünlenmiş, sevilmiş bir orkestradır ki, sahneden kendisine eşlik eden davetlilerden sesi güzel olan kızları, ailesinden ister, mikrofondan hem de, "küçükhanımı bize verir misiniz?" diye sorar, alır da...

Bir gün şişman, sahnenin kaldıramayacağı kadar şişman bir kız solist gelir, abisiyle. Babaları kaptandır. Bankanın balosu var, tanışma toplantısı var diye bir süre kandırsalar da, baba duruma el koyar, kız sahneden ağlayarak iner.

Günümüzün ünlü adı Nazan Öncel ve ablası Neylan Öncel de Orkestra Kervan'ın sahneye çıkartıp, tanıttığı, iyi solistlerdir. Anneleri getirir götürür.

Bir Reyhan vardır, Kemeraltı'nda tezgâhtardır kendileri, boyu 1.82... Mini eteğiyle üç yıl fırtına gibi eser Kervan'ın sahnesinde...

Fecri'nin aranjmanları, İtalyanca parçalar, başta Ça ça ça, dans şarkıları, az İngilizce çalarlar...

Efenim maestromuzun asıl işi Şenyüzler Kundura'dır. Kuyumcuların oradaki mağazada.

Son işi Gondol'dur, o da kundura mağazası ve çanta,

1962-70 arası Gondol'da ayakkabı satar, Yayger, ama, öyle arifane ve zarif bir satıştır ki bu, müşteriler onu mağaza sahibi sanırlar. O da vitrine bakan ham'fendileri iki çift kundurayla uğurlamakla ünlüdür.

Elindeki metal paraları, sırtını yasladığı vitrin camında öyle konuşturur ki, bu ritim ustalığına, yoldan geçen kim varsa, durur, kulak verir, sokulup sorar... Ama Gondol kapanır, Orkestra Kervan her ne kadar, "Gondola gondola gondooolis, gondola goooondolis" diye sahneden reklam yapsa da... Ve Kervan, kahvede, Sümer Çiçekçilik'te üs kurar, iş bağlantıları buradan yapılır.

Bir ömür çalarlar, 99 yılı sonunda masal biter... Korulukta ki Nafiz Düşün Salonu, son duraktır.

Elemanlar ecel nedeniyle ayrılır, kardeşi yamuk yapar, bas gitarıcı ve bir kardeşi hâlâ çalışıyor, küçük oğul klarnet, davul, piyano çalışıyor, aynı zamanda şantör. Büyük oğul ellisini geçse de hem şantör, hem piyanist hem davul çalışıyor.

Orkestrasına ad arayıp dururken, altmışlarda, Kemeraltı'nda sulanan deve kervanını görünce aklına Kervan gelmiştir, Erdoğan Yayger'in... Kervan, oluşları oradan...

Kervan macerası sürmekteyken İzmir Belediyesi Caz Orkestrası sanatçısı da olur. 62 yılında subay orduevinde dokuz ay aralıksız çalan gruptur, Kervan. Neşe Karaböcek solist şantöz.

Şimdi sekseni geçti diye, sırtına hırka alıp, bulmaca mı çözecek, koca maestro?

Müziyen kahvesine uğrar arada bir, zaten evine yakın kahvede de eski müzisyenler var, sahneye paydos demiş...

- Frak giyeyim, geride durayım, iki şarkı belki, okurum sizden iyi, salonu avucuma alırım...

-Yok be baba, yaşlısın...

- İdekalis kalese? Yapma be oğul...

Yüksek huzurlarınızda ham'fendiler, beyfendiler, Orkestra Kervan...





CAKO'NUN HİKÂYESİ:

Cako, o yıllar İzmirli Yahudi bir müzisyen. Heybetli, yakışıklı, müzik bilgisi tartışılmaz bir kişi, bütün Roman kadınlar yakini, müzik seven kadınların hepsi ahbabı...

Yaş 35-40 arası, Cako alır keman kutusunu eline, içinde hem kemani, hem küçük rakı ve kadehi, az çerez. Dört film gösteren Yeni Sinema'ya girer, açar keman kutusunu, hafiften demlenmeye koyulur. Bir yudum rakı, bi küçük meze, çerez yani, ardından beyazperdeye bi gözetiş.

Üçüncü film sonunda rakı faslı biter, uyku faslı başlar. Çalışanlar, bütün seanslar bitip, kapatacakları zaman uyandırırılar, Cako'yu, "amca, hadi film bitti, kapatıyoruz", diye. Eğleniyorduk ne güzel, iki dublem kaldı, durun, dese de, "yok amca, tükettin rakıyı da, filmleri de" deyip hoşlukla yolcu ederler kemancıyı...

(Siz gene de kulak verin, eskiden dört film birden gösteren Yeni Sinemanın olduğu İkiçeşmelik Emirler Çarşısının ordan geçerken, bir yerlere sinmiş yay çekişimi duyarsınız belki, yahut şuh kahkahalar atan kadınlar arasında hovarda gölgemi görürsünüz, İzmir bu, belli mi olur? Aradan altmış yıl mı geçti? Olsun efemim, geçsin, gönül bizden geçmesin de... İmza: Cako)

Orkestra Kervan, iki yıla kalmaz, Çalışkantürk Orkestrasını geçer...

Her yerde çalmaktadırlar, Efes havuzbaşından bahçesine, Fuarın ve şehrin her köşesinde, her düğün ve toplantıda...

İlk gittiğimiz yerde üstün çalalım, deseler de, her zaman üstündür, çaldıkları...

Halkla ilişkilerin önemini taa o yıllarda sezmiş, uygulamaktadırlar. Bastırdıkları şık kartları, dinlenme molaların-

da masa masa dolaşıp dağıtmakta, iyi akşamlar, iyi eğlenceler, kartımızı buyurun, demektedirler.

Hepsi boylu boslu, yakışıklı adamlardır, bir de birbirinden şık kostümleri giyinip fırtına gibi esince, değmeyin gitsin... Gelin bile üç kere ister şarkıları, Ay Beyaz Deniz Mavi'de bütün salon danseder, salon dar geldiyse denizin üstüne buyurun ey millet!...

Karakol yanındaki müzisyenler kahvesinde oturmuşken bir gün, yılbaşı balosu için askeri bir cip gelir, müzisyen aramaya... Aydın'da bir mahfelde çalacaktır. Topal Nesim davulcudur, Cako'suz olmaz, bir de akordeoncu, tamam, biz geliriz derler, adımız Los Bilmemne... Fraklı, papyonlu üç adam, yakışıklı, uzun boylu, hepsi bir aktör çalımında, duruş dünya çapında, ancak prova yapılmamış, program mafiş...

"Kabare aktörüyüm sankim" der, Cako, "Arşeyi aldım, gıy gıy gıy, herkes mest, bende'niz de ne çaldığımı bilsem... Eğri boyunlu Paganini'yim sankim. Çekiyorum yayı, notumu on veriyorlar. Be kuzum, kimse oynamaz mı bu mahfelde? Programı yaptık, çalmayı kesemiyoruz bi türlü.

Şap birini tut, şup ötekini, neyse bitirdik sonunda, şükür. Bırak para almayı, dayak yiycez, askerden. Ertesi sabah çaktırmadan kaçmayı düşünürken, kahvaltıya da çağırıldık, zarf da verdiler, askeri araçla Los Bilmemne'yi İzmir'e geri de götürdüler. Gece farketmemişiz, mahfelin önüne uyduruk adımızı yazmışlar, rengârenk. Meğersem biz neymişiz be kuzum..."

Cako'nun bu macerasını düğün çalgıcısı Los Bilmemne ile muhteşem Kervan Orkestrası arasındaki farkı belirtmeye anlatıyor, maestro...

Değerli Yazar Peyami Safa'nın Zıpır Tarafı

SERVER BEDİ

Yazı: Sadık Yemni

On-on iki yaşlarındaydım. İzmir - Kemeraltı'nda Birinci Beyler Sokağı'ndaki eski kitapçıda bir kitapçık buldum. Kalın değildi. Kitap ebadından büyük basılmıştı. Toplam 32 sayfaydı diye hatırlıyorum. En üstte Şerlok Holmes'e karşı Cingöz Recai yazılıydı. Öykünün ismi Ateşten Gözler'di. Kapak resminde sol tarafta beyazlar giymiş, boynuzlu, gulyabani tipli bir erkek çizilmişti. İri ve fırlak gözleri ateşler saçıyordu. Yataktaki yaşlı bir kadın korkuyla içeri giren şeytana bakıyordu. Altıncı sayıydı. Kitapçığın üstündeki fiyat 15 kuruştı, ama bu muhtemelen 10-15 yıl öncesinin fiyatıydı. Satıcı, ailece dostumuzdu. Bana 25 kuruşa verdi. Cebimdeki parayı iyi tahmin etmişti.

Konu kısaca şöyleydi: Cingöz, gazetede bir haber okur. Fatma Nine adında bir kadın, polise müracaat etmiş ve kırmızı gözlü şeytanların evine geldiğini ve altınlarını istediğini söylemiştir. Cingöz bu durumu merak eder ve araştırmaya başlar. Kadının evine gider ve altınları bulur. Şeytanı görmek için de gizlenir. Bu sırada polis dedektifi Mehmet Rıza, Şerlok Holmes ve Dr. Watson da incelemek için olay yerine gelir. Cingöz yine yakalanma tehlikesi yaşamaktadır, ama zekâsını kullanarak yakasını sıyırmayı başarır.

Hem Sherlock Holmes'u, Watson'u hem de Cingöz Recai'yi tanıyordum. Holmes'in kitapları evdeki kütüphanede mevcuttu. Nat Pinkerton, Arsen Lüpen, Fantoma'yı falan da iyi bilmekteydim. Holmes ve Recai'nin karşı karşıya geldiği birkaç uzunca öyküyü okumuştum. O yıllarda radyo çocuğuyuz. Televizyon yok. Cuma akşamları ailecek çoğu Agatha Christie'nin kitaplarından uyarlanan radyo temsillerini dinlediğimizden anlatıdaki ayrıntıları akılda tutma, amatör hafiyelik yaparak suçluyu tahmin etme egzersizi yapmayı seviyordum.

Ateşten Gözler, İmdat, Yerin Dibinden Sesler cinsinden öyküler sonradan dördü beşi bir arada kitap haline getirildi. Bunların çoğu, zamanında renkli kapaklarla tek tek de basılmıştı.

Server Bedi

Peyami Safa 1899'da İstanbul'da doğdu. 1961 yılında beyin kanaması sonucu öldüğünde, Son Havadis Gazetesinin başyazarıydı. Babası İsmail Safa bey şairdi. Annesi Server Bedia hanımdı. İki yaşındayken babasını kaybetti. Öğrenimini kendi çabasıyla ilerletti. Fransızca öğrendi. Bir süre öğretmenlik yaptı. Sonra yazarlığa başladı. Peyami Safa imzalı on bir romanı vardır. Dokuzuncu Hariciye Koğuşu ve Matmazel Noraliya'nın Koltuğu benim en çok sevdiğim iki romanıdır.

Ahmet Hamdi Tanpınar'dan sonra Türk edebiyatında muhafazakârlığın ilk akla gelen temsilcisi olan yazar, romanlarındaki toplum içindeki manayı yitirmiş kahramanlarının psikolojik çözümlenmelerini derinlemesine aktarabilmesiyle ünlüdür.

Yazarın annesine sevgi ve bir vefa borcu saikiyle olmalı aldığı Server Bedi müstear adıyla 1924 -1960 yılları arasında kaleme aldığı yapıtlarının sayısıysa elli dördttür. Peyami Safa'nın geçimini yüklenen Server Bedi çok üretken olmak zorundaydı. Bu sayede Cingöz Recai serisinin yanı sıra aşk ve polisiye romanları yazmıştı.

Cumbadan Rumbaya (1936), Uçurumda Bir Genç Kız (1940) ve Selma ve Gölgesi (1941) bizim kütüphanede olduğunu hatırlıyorum. Fazlası da vardı muhtemelen, ama başlıkları belleğimin tozlu mahzenlerinde bu yazıma kayıtsız bekledikleri için isimlerini anamıyorum.

Zıpır tarafın göz bebeği: Cingöz Recai

Peyami Safa, Adile Ayda ile bir söyleşisinde müstear adla yayımladıkları arasında en çok Cingöz Recai öykülerini sevdiğini söyler ve "Bu da benim zıpır tarafım" der.

Batıda geçen yüzyılın yirmili yıllarında polisiye roman furyası başladı. Bu dalga Türkiye'de de etkili oldu. Cingöz Recai bir polisiye roman karakteri olarak ilk kez 1924'te yayımlandı. Cingöz Recai öykülerinin Maurice Leblanc'ın ünlü kahramanı Arsène Lupin'in bir Türkiye uyarlaması olduğu çok açıktır. Server Bedi ile Cingöz Recai arasındaki



ilişki dahi Maurice Leblanc ile Arsène Lüpen arasındaki ilişkiye benzer. Öykülerinde Server Bedi de tıpkı Leblanc gibi gazeteci ve kahramanının dostudur. Bazen bir araya gelip konuşurlar. Cingöz Recai de Arsène Lüpen gibi köklü bir ailenin iyi eğitim almış oğludur. Fevkalâde iyi İngilizce konuşur. Kadınlara düşkündür. Elden geldiğinde öldürmeyi tercih etmez. Zevk için hırsızlık yapar. Robin Hood gibidir, zenginlerden çaldığını fakirlerle paylaşır. Bir seri benzerlik daha söz konusudur. Cingöz Recai, Arsène Lüpen'in bir Türk kopyasıdır ama, yerel renklerle, kültürle yaptığı uyum nedeniyle ondan belli bir ölçüde sıyrılarak özgünleşmiş bir kopyadır.

Cingöz Recai, toplumun büyük kesiminin hoşlanmadığı kişileri soyar. Abdülhamit döneminin şaibeli paşaları, savaş yıllarındaki ünlü vagon tacirleri, kiralık katiller, her dönemde ticarete egemen olan azınlık zenginleri çapkın hırsızın kurbanlarının önemli bir bölümünü oluşturur. Recai kötülerin malını alıp fakirlere dağıtan bir iyi bir soyguncu tiplemesidir. Bu arada şahsi tatmin için topluma ve kanunun temsilcisi, baş rakibi Sertaharri Mehmet Rıza'ya meydan okur. Onlarla alay etmek için sonunda maddi çıkarının olmadığı soygunlar da yapar. Sonradan, tekrar bir göz gezdirdiğimde, bazı öykülerinin Fransız

yazar Maurice Leblanc'ı bile aşan bir seviyede ironi ve anlam canlılığı barındırdığını fark ettim. Server Bedi'nin elinde Arsène Lüpen kopyası Cingöz Recai aslına oranla bir inkişaf geçirmiştir desek mübalağa olmaz. Ünlü İngiliz dedektif Sherlock Holmes'e attığı çalımlar açısından rakipsizdir.

Bu arada yazar pek bahsi geçmeyen Kartal İhsan ve Çekirge Zehra adlı iki kibar hırsız tipi daha yaratmıştır. Bunlar herhalde deneme niteliğindedir. O sıralarda rağbet görmedi sanırım. Robin Hood'un modern kadın versiyonu, kadın bir kibar hırsız, zamanının ilerisinde ve isabetli bir yönelimdi, ama tutmamıştır. Belki okurlar için erkendi biraz. Yazar sonunda Cingöz Recai'de karar kılmıştır.

Cingöz Recai Beyaz Perdede

Cingöz Recai ilk kez 1954 yılında Metin Erksan'ın yönettiği Beyaz Cehennem adlı filmle beyaz perdeye taşındı. Siyah-beyaz filmi izledim. Cingöz Recai rolünü oynayan Turan Seyfioğlu kendi olarak görüldüğü ilk sahnede tıpkı Sherlock Holmes gibi hem düşünüyor hem de keman çalıyordu. Bu mutlaka yazarın senaryoya katkısıdır diye düşündüm.





Holmes'ten farklı olarak odada sevgilisi (Neriman Köksal) de bulunmaktaydı. Bu da Server Bedi'nin öyküye yerel bir atmosfer eklentisiydi.

Filmin tanıtım yazısının bir kısmını aşağıya kopyalıyorum. Yazar jenerikte esas adıyla yer almış. Oyuncuların listesi ise baş döndürücü. Yaşı elverenler için bir nostalji sağanağı.

Cingöz Recai/Beyaz Cehennem

Yapım Yılı: **1954**

Tür: **Aksiyon, Macera**

Süre: **88 dk**

Yönetmen: **Metin Erksan**

Senaristler: **Metin Erksan, Peyami Safa**

Oyuncular: **Turan Seyfioğlu, Avni Dilligil, Neriman Köksal, Pola Morelli, Belkıs Dilligil, Emine Engin, Şükran Suley, Fikret Hakan, Nubar Terziyan, Kadir Savun, Şevki Artun, Kenan Pars**

1969 yılında çekilen filmde Cingöz Recai'yi Ayhan Işık, Mehmet Rıza karakterini Abdurrahman Palay canlandırmıştı. Bu filmi o yıllarda seyrettim. Kırk küsur yıl sonra yakınlarda merak ettim yarısını izledim. Nostalji parfümlen dakikalardı. Ayhan Işık'ın son gülen iyi güler makamındaki yüksek sesli gülmeleri bana eskimiş geldi. Kırklı-ellili yıllarda yapılan yerli ve yabancı filmlerde bu tür seri kahkahalara rastlanıyordu. 1969'da bile biraz eskimiş durumdaydı. Şimdilerde zekâsından ve gücünden emin olanlar anlamlı anlamlı sırtlamakla yetiniyor artık.

Bu yakınlarda kibar hırsız, Turan Seyfioğlu ve Ayhan Işık'tan sonra bu kez Kenan İmirzalıoğlu canlandıracağını duydum haberlerde. Sevindim. Cingöz Recai'nin tıpkı Anglosakson biraderleri Arsène Lupin ve Sherlock Holmes gibi kitapların yanı sıra filmler ve dizilerin yardımıyla daha sürdürebileceği bir ömrü olduğunu düşünüyorum.

Türk Edebiyatında bir Femme Fatale prototipi: Selma ve Gölgesi

Server Bedi romanları arasında benim için en müstesna yer tutanı Selma ve Gölgesi'dir.

Bir edebiyat incelemesinde bizim kültürümüzün femme fatale kadın tipi yaratamadığından söz edilmekteydi. Tam da o sırada Muska (1996) adlı romanımı yayımlamıştım. İçinde genç ve şuh Ayten ve kötülük özü haline dönüşmüş annesi cinsinden karakterler vardı. 1941'de yayımlanmış olan Selma ve Gölgesi romanında Selma bu tür kadın tipinin şahikasıdır.

Peyami Safa, Server Bedi mahlasıyla yazdığı bu eserlerden elde ettiği gelire yazı hayatını sürdürmüştür. Kemal Tahir de polisiye türünde eserler vermiştir. Mayk Hammer serisini çevirmiştir. Sonra çeviriler tutunca gaza gelerek birkaç Mayk Hammer macerası da kendi yazmıştır. Bazı edebiyat eleştirmenleri Kemal Tahir'in yazdığı romanları, asıllarından, Mickey Spillane'ninkilerden daha başarılı bulmaktadır.

Server Bedi polisiyelerine baktığımızda genel olarak bu romanların satış kaygısı ile yazıldığı ve biraz aceleye geldiği anlaşılmaktadır. Yalnız Selma ve Gölgesi bu romanlar arasında en başarılısıdır. Ayrıca 1941 yılına kadar Türkiye'de yazılan polisiye romanlara bakıldığında bu romanlar arasında tartışmasız en iyisidir demek abartma olmaz. Ayrıca romandaki katilin çok güçlü kişilik özelliklerine sahip bir kadın olması ve romanın sonunda katilin ele geçirilememesi bağlamında polisiyenin kara (*noir*) türünün ve *femme fatale* kişiliğinin edebiyatımızdaki ilk örneği olarak kabul edilebilir.

Romanın Konusu

Nevzat ve Halim iyi arkadaşlar. Nevzat'ın Selma isimli bir sevgilisi var. Bir yalıda kaçınık bir yaşam sürüyor. Nevzat bu kadından korkuyor ve kadını daha iyi tartabilmek, çözümleyebilmek için en yakın arkadaşı olan Halim'i onun kucağına itiyor. Selma usta bir örümcek gibi sineği, Halim'i tuzağına çekiyor. Kadın başlangıçta onu ne tamamen umutsuzluğa sürükleyecek bir hareket yapıyor ne de tam bir umut veriyor ve Halim'in yavaş yavaş kıvama gelmesini bekliyor.

Romanda güzel ve tehlikeli bir kadın karşısında erkeklerin yaşadığı acizlik portreleniyor. Selma birden fazla ilişkiyi bir arada yönetebilecek üstün bir zekâyâ sahip. Erkekleri bir enstrüman virtüözü gibi kullanma konusunda oldukça yetenekli. Selma hem bir *femme fatale*'dir hem de özgün taraflarıyla bu tanımlamadan ayrılan bir yapıya sahiptir.

Selma bu yönleriyle çok tehlikeli bir kadın. Kusursuz bir psikopat. Güçlü iradesi sayesinde bunu gizlemeyi çok iyi başarıyor. Romanın erkek karakterleriyle karşılaştırıldığında Selma her yönden onlardan daha ileri bir düzeyde. Bu fark asla aşlamıyor. Erkekler onun karşısında savunmasız ve aciz kalıyorlar. Selma'nın öldürmeye, öldürülmeye karşı büyük bir tutkusunun olması öykünün gerilimini artıran bir unsur oluyor.



Peyami Safa, Adile Ayda ile bir söyleşisinde müstear adla yayımladıkları arasında en çok Cingöz Recai öykülerini sevdiğini söyler ve "Bu da benim zıvrak tarafım" der.



Romanın erkek karakterleriyle karşılaştırıldığında Selma her yönden onlardan daha ileri bir düzeyde. Bu fark asla aşılamıyor. Erkekler onun karşısında savunmasız ve aciz kalıyorlar. Selma'nın öldürmeye, öldürülmeye karşı büyük bir tutkusunun olması öykünün gerilimini artıran bir unsur oluyor.



Evli olan Halim, Selma'nın dayanılmaz cinsel çekiciliğine kendini teslim etmek zorunda kalıyor. Bütün ahlaki değerlerini yitirmiştir. Selma'yı düşündükçe giderek kadının daha daha fazla esiri olmaktadır. Bu arada Selma, Halim ile birlikte olurken Nevzat'a aşk mektupları yazmaktadır. Bunu Nevzat'tan öğrenen Halim yıkılır, dengesini yitirir ve kendini içkiye verir.

Selma, bir gün hayattan bezmiş durumda olan Halim'e kendi el yazısı ile bir intihar mektubu yazdırır. Halim'i öldürebilmek için şartlar hazırdır, Selma'ya sadece uygun zamanı belirlemek kalmıştır. Halim bir süre sonra Selma'nın yalısında intihar eder. Halim'in başucunda kendi el yazısı ile yazılmış bir intihar mektubu bulunur. Bu nedenle polis meseleyi intihar olarak kabul eder ve dosyayı kapatır. Nevzat, Halim'in ölümü yüzünden kendini suçlar, Selma'dan Halim'in intikamını almaya yemin eder.

Venedik'te Son Tango

Selma bu arada lokasyon değiştirir ve Venedik'e gider. Nevzat bunu duyunca gondollar şehrine yollanır. Selma'yı orada bulur. Kadını suçüstü tuzağa düşürmek için bir yemekte sarhoş numarası yaparak bir intihar mektubu yazar. Okuyalım birlikte ne yazdığını:

Nevzat garsona kağıt getirtti. Otelin firması bulunan üst kısmını kesti. Kalemını çıkardı, düşündü.

"Müsaade et." dedi. "Fransızca yazacağım." Kağıdın üstüne şu satırları yazdı: **"Selma! bir Latin şairinin söylediği gibi, sensiz de, seninle de yaşayamam. Dünyanın en mes'ut ölümlerinden biriyle ölüyorum. Bana acıma, çünkü çok mes'udum."** Kağıdı Selma'ya verdi ve ilave etti, **"Bunu sakla! Sakın yırtayım deme, sakla!"**

Selma güldü ve kâğıdı çantasına koyarak, **"Sen çocuksun!"** dedi. Nevzat harikulade rolünü muvaffakiyetle yapmaya devam ederek, **"Ben şimdi dünyanın en bahtiyar adamıyım."** dedi.

Selma Nevzat'a hayretle baktığını gizlemeye çalışıyordu.

"Sen Halim'den daha romantiksin!"

"Değilim, göreceksin!"

Nevzat kadının sandığı gibi romantik değildir. Yatakta uyuyor gibi yapar. Kadın elinde tabancayla yaklaşırken atik davranıp silahı elinden kapar. Roller değişmiştir. Kadın o ana kadar işlediği bütün cinayetleri ayrıntılarıyla bir bir itiraf eder. Çok pişmandır ve Nevzat'tan kendisini vurmasını ister. Nevzat bunu yapamaz. Kadın intihar etmeye karar verir. Kendi el yazısıyla bir intihar mektubu yazar ve nereye gömülmek istediğini belirtir.

Sonra? Sonra ne mi olur?

Selma gittikçe artan, bütün vücudunu saran ve omuzlarıyla dizlerinde göze çarpacak kadar belli olan bir titreme içinde, **"Hayır!"** dedi. **"Yalnız hiç yapamam. Sen bana kuvvet veriyorsun. Hatta, gel, yanıma otur, rica ederim, daha fazla... Kuvvet... Bulacağım."**

Nevzat kısa bir tereddütten sonra, gitti, Selma'nın yanına oturdu. Kadın namluyu tekrar göğsüne dayamış ve gözlerini kapamıştı. Bir elini uzattı, Nevzat'ın elini tuttu ve tırnaklarını onun etine geçirerek olanca kuvvetiyle sıkmaya başladı.

Nevzat bir kere daha, **"Haydi!"** dedi ve bekledi. Selma gözlerini sımsıkı yummuş, başını arkaya doğru atmış, baygın bir halde, **"Peki... dedi, çekiyorum. Fakat sen bakma. Başını öteye çevir!"**

Zaten Nevzat da görmemek için gözlerini önüne indirmişti. Başını kapı tarafına çevirdi. Kısa bir an sonra silah patladı. Fakat, Selma değil, kurşunu tam kalbinden yiyerek divanın üstüne devrilen, Nevzat'tı. Selma, iyi isabet ettirdiğine emin olmak için onun üstüne eğildi ve göğsünden sızan kanı görünce, hemen silahı Nevzat'ın divandan sarkan bir elinin hizasında yere bıraktı. Sonra ayağa kalktı, hızla dolaba gitti. Nevzat'ın lokantada verdiği kâğıdı çantasından çıkardı, götürüp masanın üstüne bıraktı, oradan da kendi kâğıdını aldı, çantasına soktu ve kapıya doğru yürürken... birdenbire irkildi.

Kapının kanadı üstünde, boylu boyunca kendi gölgesi vardı. Hemen geriye dönerek ışığı söndürdü, yavaşça odadan çıktı. Kendi odasına girip de kapıyı kilitlediği zaman, aşağı katlardan gelen ayak sesleri koridoru dolduruyor, yandaki ve karşıki odaların kapıları gürültüyle açılıp kapanıyordu.

Cingöz Recai bir polisiye roman karakteri olarak ilk kez 1924'te yayımlandı. Cingöz Recai öykülerinin Maurice Leblanc'ın ünlü kahramanı Arsène Lupin'in bir Türkiye uyarlaması olduğu çok açıktır.



Merhba Malta



*Başlıkta yazım hatası yok!
Bu sıradan, hatalı yazılmış
izlenimi veren başlıkta çok
derin ve karmaşık bir
kültürün ipuçları saklı.
Türkçemizdeki merhaba -
yani benden sana zarar
gelmez- sözcüğü, büyük
olasılıkla Arap akınları
sırasında günlük
konuşmadaki yerini almış bu
küçük adada, ama "a" harfi
eksik olarak.*





Yazı ve Fotoğraf: Ferhan Arpacık

Neolitik dönem sonrası çevre adalardan gelen koloniler, ardından Fenikeliler, Kartacalılar ve Romalılaştırma... IX. yüzyılda Araplar da yerini almış bu sıralamada. Her gelip geçen mirasından bir şeyler bırakmış bu adaya. Kimi mimarisini, kimi dilini... Ama belli ki en büyük miras Hıristiyanlarinki olmuş: Pagan dönemi MS. 60'ta, Aziz Pavlus'un (Tarsuslu Pavlos) bir gemi kazasıyla adaya gelmesiyle başlar bu topraklarda Hıristiyanlık. Öyle bir Hıristiyanlaşma ki bu, adım başı adanın neredeyse her metrekaresine kilise inşa etmişler. Bu kilise inşaa furyası, civar bölgelerdeki şövalyeleri etkileyince, onlar da akın akın bölgeye gelmeye başlamış. Başlangıçta Kudüs'e giden hacıları korumak, onlara hastane vs. yapmakla işe koyulan şövalyeler, ilerleyen dönemlerde amaçları dışına çıkarak Hıristiyan olmayanları yok etmeye başlamışlar.

Her yerden adaya doluşan şövalyeler, durumu öyle bir noktaya vardırı ki, unvanı en yüksek olan şövalyeler ustası Jan Parisot Valletta, kendi adına bir şehir kurar. Bu şehir 256 km² lik küçük adanın başkenti olur. İçine de, her şövalyenin geldiği şehri simgeleyen armalarıyla, bir şövalyeler sarayı inşa ederler.

Kıydan çekilmiş fotoğrafa bakınca, Eski Foça ya da Urla'ya benzemediğini kim iddia edebilir?

Hep devlet adamlarının, önemli şahısların anıtları olur, ama bu kedici Maltalılar için önemli, tıpkı bizim Ziverbeyli Tombili gibi.

Halkın sevgilisi kedici öldükten sonra yaşadığı yuva adeta bir anıtmezar olmuş.



Adına şahniş denilen cumbalı evleri – acaba Osmanlı etkisi mi?-, parlamento binası, lezzetli kahveleriyle ünlü Cafe Cordina'sı, bizim için semt, onlar için şehir sayılan üç şehrin görüldüğü Baracca Bahçeleri, hemen her sokağı Akdeniz'in sularına açılan sokakları ve minik meydanlarıyla çok kısa sürede gezilebilecek bir başkent burası. Diğer Avrupa başkentlerinin yavrusu izlenimi uyandırıyor bende Valletta. Toplam beş adadan oluşan, en büyüğü Malta Adası olan bir ülkenin başkenti ne kadar büyük olabilir ki zaten?

Malta ya da dil kökeni Melita olan bu en küçük Akdeniz devleti, tüm dünya tarafından tanınmıyor.

Çok gezen mi, çok okuyan mı, her ikisi mi, çözemedim, ama biz Türk gezginleri en çok şaşırtan, bu ülkede eriğin yani Malta eriğinin hiç bilinmiyor oluşu. Nereden bilsinler? Meyve sebze, yeşil flora, orman yok ki bu kıraç adada. Olanları zamanında Fenikeliler, kesip kesip tekne - gemi yapmışlar. Adanın neresinden bakarsanız bakın, çorak kıraç bir arazi görüntüsü hakim.

Luzzu denilen tekneler, belki de adanın tek ve en renkli objeleri. Üzerlerinde nazara karşı olan gözleriyle bize bakıyorlar Marsaxlokk adlı balıkçı köyünde. Malta'nın simge-



lerinden birini bu tekneler oluşturuyor, diğerini de haç.

Beş adanın, Malta, Gozo, Camino, Filfla, Caminetto toplamı 356 km² ve 360'tan fazla kilise var adada. Yani kilometre başına neredeyse birden fazla kilise düşüyor.

İçinde hiç Malta eriği bulunmayan Malta Adası'nda Valletta dışında iki önemli şehircik daha var: Mdina - Malta'nın Medinesi - ve Mosta. Valletta'dan önce başkent olan, ülkenin en antik şehri Mdina, bizim sakin kentimiz Seferihisar'a taş çıkartacak denli sessiz. Fazla turist istemiyorlar

Balıkçı kasabasında, peşinde kedisiyle, balıkçının heykeli olur elbette.

Şövalyemiz Parisot Valletta dimdik duruyor. Erken kalkan yol alır, elini çabuk tutup şövalyeler ustası olarak kendi minik şehrini kurmuş, ardından diğerleri ama onunki başkent olmuş..





Doğanın, doğadaki ustalara sipariş ettiği bir çerçeve “Mavi Pencere”. Adını tam olarak hak ediyor. Masmavi suları çerçeveleyen kaya oluşumu.





şehirlerin dokusu bozulmasın diye. Buna karşın ekonomilerinin %70'i turizm ve dil okullarıyla dönüyor. Mosta'ya gelince; İkinci Dünya Savaşı'nda, içindeki ayın sırasında tepesine düşen bombaya rağmen kimsenin ölmediği Mosta Katedraliyle meşhur. Ve Marsaxlokk: Luzzular ve küçük pazarı ile Kumkapı büyüklüğünde bir başka sahil kenti.

Biraz Antalya'ya benziyor, kültürel açıdan Avrupalı, Arap etkisi ve bolca gizemi var Malta'nın. Konuştukları İngilizce Arapça karışımı diller belki de bu gizemin nedeni.

Minnacık adada bir sürü şehir, yüzlerce kilise; belli noktalarından bakıldığında sanki hiç yerleşim birimi yokmuş izlenimi veren uçsuz bucaksız çorak bir arazi.

İklimi Akdeniz ama kültüründe Akdenizlilik yok gibi, özellikle de mutfağında.

Osmanlılar Valletta'nın Baracca Bahçelerinden hücumla geçtiğinde, henüz Valletta şehri yokmuş. Üç şehre birden saldırılar yapılırken, Sicilya'dan gelen yardımlarla donanma geri püskürtülür.



Cumbalı evleri, kapı tutamakları ortak bir şeyler çağrıştırıyor gibi. Ve tabii her turistik gezinin vazgeçilmez anı objeler.



Ve Gozo:

Malta'dan yarım saatlik bir tekne yolculuğu ile varılan Gozo Adası ise daha da kayalık, daha da çorak! Dünyanın Göbeklitepe'den sonra ikinci antik tapınağı Gogonjita'nın kalıntıları var. Adını tam anlamıyla hak eden, ilginç kaya oluşumları "mavi pencere" bu adada bulunuyor. Malta, doğanın armağanı mavi pencere ile Akdeniz'e "merhba" diyor, masmavi suları çerçeve içe alan kayalarıyla.

Burada bir not düşmekte fayda var: Osmanlı'nın taarruz ettiği büyük liman Valletta, Baracca Bahçelerinden görünür. Baracca Bahçelerinden her gün top atışı yapılır.

Her elveda, bir sonraki merhabaya adımdır diyerek yola çıkıyorum Malta'dan, bana kıta gibi büyük görünen şehrim, İstanbul'a doğru.



Hayır daracık Antakya sokaklarında değiliz, Çok andırıyor, üstelik Antakya gibi çok kültürlü çok dilli.

Topların dizili olduğu Baracca Bahçeleri. Bu sakin adanın tek gürültüsü, her gün buradan yapılan top atışları.



Mor Salkımlı Han Çanakkale Yalı Hanı



Yazı: Reyhan Yıldırım

Yalı Han'ıyla ilk karşılaşmam 2015 yılının Temmuz ayına rastladı. Yüksek kapı aralığından gözüme çarpan iç bahçe hemen ilgimi çekti. Esintili gecenin ılık ışıkları altında sohbe dalmış, genç ve güzel insanlar görüyordum. Masalara oturmuşlardı. Yemyeşil yapraklar ve aralarında salınan az sayıda, sıhhatli mor kandil... Mor salkımın ikinci verimine bakıyordum. Bir hüzmenin içine sıkışmış büyümlü bir masaldı sanki. Bu masal duygusu, sonradan bir hana ait olduğunu öğreneceğim avlunun tüm zamanlarına dair ipucu gibiydi.

Aklıma o şiir geldi, Faruk Nafiz Çamlıbel'in şiiri; son kıtaya 'ne zaman yolda bir han rastlasam irkilirim, çünkü sizde gizlenen dertleri ben bilirim,' diye girdiği uzun şiiri. Şair de pek çok yoldan gelen bambaşka kişileri kalın duvarlar arasındaki karanlık odalarda, yorgun inilti uyuklarda buluşturan o hanlarda konaklamıştı besbelli. 'Ey garip çizgilerle dolu han duvarları, ey hanların gönlümü sızlatan duvarları!' diye bitirmişti dizelerini.

Yeni kent, yeni hikâyeler... Öykü ve tiyatro yazarı değerli dostum Halide Eşber Gönenç'in aile evi Çanakkale'deydi. Yaz tatili nedeniyle kentte bulunuyorlardı. İlk keşiflerimin mihmandarı oldu. O arada bana çok güzel bir kitap hediye etti. Bir başka yazar dostumuzun sözlü tarih derlemesi şeklinde tasarlanmış değerli bir eserini; İlhami Algör'ün 'Yalı Hanı ve Han Sakinleri'ni.

Kitabı okurken düşlere sürüklendim. Hanın kapısından girip hemen sol tarafındaki loş kahvede yorgunluk çayı içtim. Yaylı arabaların sırtında saatler süren yolculuklar insanın midesini mutlaka alt-üst eder. Çözülen atlar, yem torbaları, nalbantların atları çekiştiren çırakları... Hanın çalışanları ile müdavimleri arasındaki selamlaşmaları, yaylılardan indirilip ambar olarak kullanılan odalara taşınan çuvalları hep görür gibi oldum...

Aslen Çanakkaleli olan annemin genç kızlık anılarında hanı bulmak beni ayrıca etkiledi. Ellili yılların başında öğrenci olan annem için de bekleme yeriydi, Han. Vapur ya da talikalarla devam edeceği yolculuk saatlerini bekleyen soluk benizli, kıvrıkcık sarı saçlı, mavi gözlü, dal gibi Kızılay hemşiresini, bileğindeki incecik saati, özenle yerleştirilmiş bavulunun sapı, çantası ve eldivenleri üzerine sınıksız kıvrılmış parmaklarını hep gördüm.

Yaşayan yerlerin kendilerine özgü büyüleri vardır, bilirsiniz. Ne kadar eskiyse o kadar yoğunudur büyüleme etkisi. Şairin duvarlarda gözlemediği o çizgiler, yolcuların sürüyüp getirdikleri hayatların üst üste biriken izleri gibidirler. Bin bir hikâyeye. Anneminki de eklendi bu naif desteye.

Mekânda beliren asıl cümbüşü görebilmek için 2016 yılının bahar aylarını beklemem gerekti. Sırtımı dükkânlarla vererek kenar masalardan birine oturmuşum. Çevremi baş döndürücü yoğunlukta bir koku sarmıştı. Yaşlı bir

sarmaşık, dikdörtgen yapının ortada bıraktığı gökyüzünü açık mor renkli bir bulutla kaplamış, bu ilksel, bu şiirsel imge, koynunda ağırladığı beni ve aslında genç yaşlı tüm müdavimlerini, kendinden geçirmişti. Nerdeyse çıt çıkarmıyorduk. O an hafızama kazıldı.

Gördüğüm en büyük ve en geniş yayılımlı mor salkım, anayurdu Çin olan bir sarmaşık türüymüş. Kaynaklara göre boyu yirmi, otuz metreyi, ömrü yetmiş, seksen sene-yi geçermiş. Bizimkisi ağaçlaşmıştı. Ben bir yolcu sen bir hancı... Bilirsiniz o şarkıyı... Bir zamanlar onun da bir yolcu olduğunu öğrenmek şaşırtıcıydı. Oysa artık hancı oydu, tüm diğerlerini olduğu gibi, beni de hafızasına kaydediyordu. Mekânlar zamanın kalıcı tanıklarına dönüşürler.

Han Çanakkale'nin feribot meydanına oldukça yakın bir mesafededir. Çimenlik Kalesi ve meydan arasında uzanan, denize paralel Yalı Caddesi ile Fetvane Sokağı'nı içine alan Yalı Mahallesi'nde, en merkezi konumdadır. Yalı Caddesi ile Çarşı Caddesi'nin kesiştiği noktaya herhalde kırk elli metre kadar uzaklıktadır. Bu sebeple de son derece kalabalıktır. Deniz tarafındaki yüzü bir vakitler büyük konakların, köşk ve yalıların, plajların yer aldığı, şimdilerde küçük apartmanlar, restoran ve barlar ile doldurulmuş yürüyüş yolundan oluşan ve kordon olarak anılan kısma bakar. İlhami Algör kitabında şöyle yazmıştı: "Güneyde Çimenlik Kalesi, kuzeyde büyük ölçekli konaklar ve Müslüman mezarlığı, batıda deniz, doğuda Rum ve Müslüman mahallesi ile çarşının sınırladığı Yalı Mahallesi; idari-dini-ticaret ve alışveriş-eğlence ve dinlence-mal ve insan sevkiyatı-depo ve atölyeler-yalı evleri ve konaklar vb. çok işlevli kimliğini 1880-1905 yılları arasında oluşturur. İşte bu mahallenin tam ortasında ve bu dönemde inşa edilen Yalı Hanı, yaşamın kristalize olmuş ilişkilerinin de merkezidir." Gerçekten de hanın kitabesinde 1889 yazıyordu ve han, o gün bugündür kent yaşamına dair ilişkileri kristalize etmeye devam ediyordu.

Şaşalı dönemleri geride kalan Yalı Han sonradan uzun yıllar boyunca yarı yarıya metruk kalmış. Loş ve karanlıkmiş. Sanat ve kültüre, kıraate adanan yeni yüzünü kazanması da yıllar almış. Zaten Cumhuriyetin ilk yıllarında Çanakkale harap bir haldeymiş. Öğrendim ki şimdi savaştan kalan bir topla onurlandırılan Cumhuriyet Meydanı bir mezarlıkmiş. Kentin sokakları gaz lambalarıyla, evleri mumlarla aydınlatılmış. Balkanlar'dan gelen göçmenler, bu kente ulaştıklarında yanmış, yıkılmış, yorgun bir şehirle karşılaşmışlar.

Nisan 1941'de Almanlar Yunanistan'ı işgal edip Meriç'e ilerlediklerinde Çanakkale'ye binlerce Türk askeri sevk edilmiş. İşgalden kaçan Yunanlıların birçoğu Ezine'ye Çanakkale'ye sığınmış. Onlar ve yalnızca Pazar günleri izinli olan Türk askerleri Han'a gelirlermiş. O zamanlar askerlerin mektup yazması yasakmış. Han yönetimi bir çerçeve yapıp girişte hanın sağındaki duvara asmış. 'Yalı Hanı, Çanakkale' adresine askerin adıyla yazılan mektuplar bu çerçeve üzerinden sahiplerine ulaşmış. Algör'ün



kitabındaki tanıklardan Zafer Tosun, Yalı Han'ın avlusunda sekiz on tabut gördüğünü de söylemiş. Aktarılan o ki bir Alman uçağı düşmüş ve personelin cenazesi Han'dan kaldırılmış.

O vakitler Nalbantlar Sokağı'nda demirciler yer almış. Müstantik Han olarak anılan bir başka büyük han daha varmış ki bu 'hayvan oteli' olarak kullanılmış. Yalı Han daha büyük ve temiz görüntüsüyle insanları çektiğinden yaz aylarında bazen ikinci katın koridorlarında bile uyuyan insanlar olurmuş. Avluda dört tekerli yaylı arabalar... Ki bunlar Umurbey ve Lapseki'ye giderlermiş. Ezine, Ayvacık ve Bayramiç'ten gelirlermiş. Kırklı yıllarda Han merkez garı gibi işlemiş. O zamanlar Lapseki bu üstü kapalı arabalarla altı saat falan sürermiş. Keza, diğer yerler de üç saat, dört saat. İstanbul, İzmir tarafından deniz yoluyla gelenler daha pahalı olan Bahr-ı Sefid Oteli'nde kalırlarken, adalardan gelen Rum yolcular Han'a doluşurlarmış. Hava

şartlarına, kurulan pazarlara, diğer merkezi faaliyetlere bağlı olarak Han'ın konuk sayısı kâh artar kâh azalır. 1935'te Han'ın Yalı Caddesi tarafında bir yangın çıkmış. Ama duvarları taş olduğu için Yalı Han bu yangını kömürleşen birkaç kirişle atlatmış.

Hanın yukarı katında yirmi beş oda varmış. Aşağıdakilerin bazıları depo olarak kullanılmış. Fakir yolcular battaniyelerini serip aşağıda yatarmış. Üstteki odaların her birinde ise yatak, şifonyer, ayna, testi, bardak gibi görece lüks eşyalar bulunmuş. 1960'lara kadar bölgeden İstanbul'a gidenler vapur kullandıklarından Han'da konaklayanlar, tavla veya iskambil oynayanlar hiç eksik olmamış.

Han otel olarak kullanılamaz hale geldikten sonra, odaları, depo işlevi görmeye başlamış. Gittikçe çökmüş, dağılmış. Yeniden toparlanacağı zamanlar için epey beklenmesi gerekmiş.

Yetmişli yıllarda Han, çeşitli dernek ve lokallere ev sahipliği yapmış. Bir diğer işlevi de düşkünler evi olarak görünürleşmiş. Adı geçen en önemli sakinlerden biri Bayan Birijit. İlginç, sessiz bir kadıymış, anlatacağım.

1925 doğumlu olan Meserret Yeldan'ın Han'a dair anıları arasında da boyunlarına arpa torbaları bağlı atlar var. Etrafta tavuklar dolaşmış. Han'ın kahvecisi Cahit Bey, getir götür işlerine bakan Halil, kendi amcası İbrahim Bey... Bir keresinde İbrahim Bey köyden keçi getirmiş ve keçilere handa günlerce baktırmış. Meserret Hanım her sabah hana gider, amca sütüne yumurta karıştırır, bu karışımı küçük kıza içirir. Han'da bakılan tek şey hayvanlar da değilmiş. Meserret Hanımın anımsadığına göre sahipsiz bir kız bebek bile getirilmiş. Kız handaki hay huya karışmış, sonunda da handan gelin gitmiş.

Yalı Han'ının Hancı Ahmet Ağa'ya ait olduğu anlatılıyor. Ahmet Ağa çok çalışkan bir adam. Yüksek belli bahriye pantolonu giyiyor. Temiz, bakımlı, dürüst bir insan. Kocaman bir ailesi var. Kendinden 30 yaş küçük olan karısına ve çocuklarına son derece bağlı. Hanı hissedarlarından peyderpey alıyor, Ahmet Ağa. Yalı Han'dan başka Geyikli'de bir zeytinyağı fabrikası ve Babakale'de zeytinlikleri var. Gözü tok ve incelikli bir insan. Kahvenin tam ortasına büyük bir soba kurduruyor. Kış aylarında soba hep yanıyor. Köylerden gelenler geç saatlere kadar kadınlı erkekli oturuyorlar o sobanın başında. Ahmet Ağa eve bir şeyler alacak veya aldıracak olsa asla file kullanmıyor, kalın çe-

perli bir sepet... Sebebi de herkese yetişilemez, alan var alamayan var, yakışık almaz nevaleyi öyle göstere göstere eve götürmek.

Han'ın odalarındaki çarşaf ve battaniyelerin her gün değiştirildiği, etrafta temizlikçi hanımların olduğu, belirli zamanlarda ahşapların çürümemesi için yanık yağlar ve mazotların kullanıldığı da söylenenler arasında. Adalardan, köylerden pazar için gelenlerin müşteri değil ahbap sayıldığı zamanlar. Elbette parasıyla kalıyorlar, ama sohbet çemberi daima dost işi kuruluyor. Hancı Ahmet Bey, vakur, etkileyici kişiliği ve yakışıklılığıyla, dahası son derece saygılı tavrıyla göz dolduruyor. Nargile sohbetleri, bizim Ahmet Ağa'nın bilgece nasihatleri... Gün o gün ki, insan insana hâlâ muhabbetle açılıyor.

Kırklı yıllarda Yalı Caddesi'ndeki iki katlı evlerde kılavuz kaptanlar yaşıyormuş çoğunlukla. Bazı evler Han'ın avlusunu görebiliyor. Çocuklar, genellikle Han içinde koşuşturuyorlarmış, çünkü o evlerin bahçeleri yokmuş. O vakitler hanın iki yönünde de merdivenler varmış. Bir tarafından tırmanıp diğer tarafından inen çocukların kahkahaları etrafta çınlarmış.

Yağmurlu, karlı, nemli veya güneşli nice havalarda... Ne çok çocuğun parmak izi kalmış olmalı duvarlarında... Han yalnızca yolculara değil, çevre mahallelerde yaşayıp göçen çeşit çeşit insanları da kazmış olmalı zamanın hafızasına.

Handa birbirinden renkli insanlar kalmış. Renkli dediysek



o renkleri onlarda görenler bizleriz. Yoksa çoğu kederli, sessiz, görmüş geçirmiş, kıta kanaat etmiş ya da yüksekten düşmüş yahut Han'daki yaşamı bile isteye seçmiş, ama neyse ne, elindekiyle yetinmeyi öğrenmiş insanlarmış. İşte örnekleri...

Algör'ün kitabı için anılarını anlatan Ahmet Ağa'nın kızı Handan Turhanlı veriyor en geniş bilgileri. Bir Cahit Bey var mesela, filozof veya doktor olduğu rivayet ediliyor. Seksenli yıllara kadar annesi ile birlikte yaşıyor handa, pipo içiyor, yaz kış uzun palto ve kolunda bir kürekle geziyor. Soylu bir aileden geliyorlar, ancak Cahit Bey'in psikolojik problemleri olduğu da ortada. Zaman zaman bağırıp konuşarak sokaklarda geziniyor, sığamıyor hiçbir yere. Annesi öldükten sonra sadakalarla sürdürüyor yaşantısını.

Handa yalnız yaşayan bir Muhibbe Hanım var yine. Kedi meraklısı bir kadın. Zaman zaman anlattığı aile hikâyeleri handakilere pek de inandırıcı gelmiyor. Hiç evlenmemiş. Beyefendi, hanımefendi diyerek zarafetle konuşan, babasından aldığı maaşla geçindiği sanılan, aldığı maaşı kasaplar ve kedilere kaptıran bir kadın.

15 yıl kadar iki görme engelli konuk ediyor Han. Birinin adı, Zeki. Eğitilmiş bir adam olduğunu düşünüyorlar. Daima takım elbiseli. İki adam akraba falan değiller. Diğerinin Yörük ya da Türkmen köylerinden olduğunu düşünüyor sakinler. Zeki Bey kendi gibi görme engeli olan bir hanımla evleniyor derken. Handa kalmaya devam ediyorlar.

Giritli Aliye Hanım, oğlu 'Yaşantı Kemal' ve torunu Oktay'la kalıyor handa. Aliye Hanım, çok yaşlı bir kadın. Çok da şık giyinip çıkıyor odasından. Çıkıp Çanakkale'yi dolaşiyor her gün, sonra odasına dönüyor. Doksanlı yaşlarına kadar yaşıyor. Yaşantı Kemal'in ise yazları badem veya erik sattığını hatırlıyor tanıklar. Aliye Hanım güler yüzlü bir kadın ve oğluna çok düşkün. Bir oğlunu ise kazada kaybetmiş. Kim bilir belki mübadillerdiler. Dağılan hayatlarını ancak hanın kuytusunda toparlayabildiler.

Aliye Hanım'ın yan komşusu Bayan Birijit de çok ilginç bir konuk. Uzun boylu, belki 1.80 Sarışın, çok makyaj yapan, alışılmadık bir stilde, çoğunlukla abiye kıyafetler giyinen bir kadın. Almanya'da yaşamış. Sürekli peruk takıyor. Tül gecelikler giyiyor. Kötü bakan olursa da görgüsüzlükle suçlayarak azarlıyor bakanları. Sabahları omzuna şalını atıp börek almaya fırına gittiğini hatırlıyor tanıklar, saçlarına zakkum çiçeklerinden taçlar yaptığını, muz çatal bıçakla porselen tabakta yediğini, masasını pencere önüne çekip, üzerinde bağdaş kurup saatlerce boşluğa diktiği gözleriyle düşüncelere daldığını...

Balıkçı Cemil Bey var mesela. Uzun yıllar Almanya'da yaşamış o da. Dönünce balıkçılık yapmak için bir sandal almış. Başka kalacak yeri yok, handa konaklıyor.

Han bu arada usul usul yaşlanıyor elbette. Onu yeniden yaşama heveslendirecek beklenmedik ivme ortaya çıkana kadar bir baba yadigarı olarak korunacak, ama zamanı

geçmiş bir yadigar olacak.

Pehlivan Mustafa, temizlikçi Gülümser, Urgancı Ali Amca, 'sevdaların adamı' yakışıklı Mustafa, Hurdacı 31 Hakkı, gelininin evden attığı emekli polis Nurettin Amca ki kendisi kayalıklarda denizle, martılarıyla, dalgalarla konuşuyordur, sonra şeker hastası İsmet Ağabey, hatta kısa bir süre için Amerikalı bir yazar. Kimler kimler...

Aslında hepsinin yakınları ve başka kalacak yerleri varmış galiba. Ama her nedense bir hanın duvarları arasında, karışanı görüşeni olmayan bir yaşam biçimine evet diyerek, hayatın dayatmalarına 'hayır'la karşı çıkan insanlar, onlar. En azından tanık ifadelerinden ortaya bu sonuç çıkıyor.

Serde öykücülük var. Sizi bilmem ama ben o mor salkımın yerinde olmak, gelip geçen bu insanları kulaktan duymak yerine yaşayıp görmek dilerdim. İsterdim ki, onların sayesinde renklenmiş hanın içinden taşan insan sıcaklığında ben de dertlerimden ve çaresizliklerimden kurtulayım. Nedense tüm o sessiz farklılıkların hüznü kadar yürek yumuşatan bir seyir tadı da olmuştur gibi geliyor bana; insan insanın zehrini almış derler ya, yaralar da yaraları sararmış gibi geliyor.

Hanın şimdiki sahibi Hasan Temel Turhanlı. Hâlâ bazı odalarda süren yaşantılar var. Artık yatıp kalkmıyorlar. Fakat sanat yapıyorlar, sosyal sorumluluk projeleri yürütüyorlar, kentin sıcak kalbine dokunan girişimleri işletiyor, sanat ve kültür etkinlikleri düzenliyorlar. Gençler han kahvesinin müdavimleridir. Hanın avlusunda muhabbet demleniyor.

Anladığım kadarıyla hanın bugünkü halini hazırlayan süreçte Çanakkale Evleri Yaşatma Projesi (ÇEYAP) önemli bir rol üstlenmiş.

Yalı Hanı tepesinde mor renkli bir bulut taşıyor. O sarmaşık her kandilinde bir hayat barındırdığı için olsa gerek onca coşkunlukla açıyor. Bulut da karanlık yapmıyor zaten, bin bir renge kucak açan hanın tepesinde bir buhurdan gibi tatlı tatlı tütüyor. Kentimize sizi de bekleriz efendim. Mayıs ve Haziran aylarına mim koyun derim.



